

Poznámky z

LITERATÚRY

pre 1. ročník
gymnázií
a stredných škôl

Autor: Martin Slota

Zdroj: <http://www.zones.sk>

Používanie materiálov zo ZONES.SK je povolené bez obmedzení iba na osobné účely a akékoľvek verejné publikovanie je bez predchádzajúceho súhlasu zakázané.

OBSAH

OBSAH	2
LITERATÚRA V ŽIVOTE ČLOVEKA	4
LITERATÚRA AKO UMENIE	4
LITERÁRNY SYSTÉM A LITERÁRNE PODSYSTEMY	4
SVETOVÁ, EURÓPSKA A NÁRODNÁ LITERATÚRA	5
ESTETICKÉ OSVOJOVANIE SVETA	5
LITERÁRNY PROCES A DEJINY LITERATÚRY	5
PERIODIZÁCIA SLOVENSKEHO LITERÁRNEHO VÝVOJA	6
STAROVEKÁ LITERATÚRA	7
ORIENTÁLNA LITERATÚRA	7
ANTICKÁ LITERATÚRA.....	7
<i>Grécka literatúra</i>	7
Povinné čítanie 1 (Sofokles – Antigona)	8
<i>Rímska literatúra</i>	9
STREDOVEKÁ LITERATÚRA	10
ŠPECIFICKÉ ČRTY STREDOVEKEJ LITERATÚRY	10
ORIENTÁLNA LITERATÚRA V STREDOVEKU	10
STREDOVEKÉ EURÓPSKE LITERATÚRY	10
<i>Feudálna náboženská literatúra</i>	11
<i>Feudálna svetská literatúra</i>	11
<i>Mestská svetská literatúra:</i>	11
SLOVENSÁ STREDOVEKÁ LITERATÚRA	11
<i>Veľkomoravské obdobie</i>	11
<i>Nové konštituovanie stredovekej literatúry</i>	12
<i>Ústna ľudová slovesnosť</i>	13
HUMANIZMUS A RENESANCIA	14
EURÓPSKE HUMANISTICKÉ A RENESANČNÉ LITERATÚRA	14
<i>Talianska literatúra</i>	14
<i>Francúzska literatúra</i>	14
<i>Španielska literatúra</i>	14
<i>Anglická literatúra</i>	15
Povinné čítanie 2 (William Shakespeare – Rómeo a Júlia).....	15
SLOVENSÁ HUMANISTICKÁ A RENESANČNÁ LITERATÚRA.....	15
<i>Humanistická odborná próza</i>	16
<i>Renesančná odborná próza</i>	16
<i>Ostatná renesančná tvorba</i>	17
<i>Ústna ľudová slovesnosť</i>	17
BAROK	18
EURÓPSKA BAROKOVÁ LITERATÚRA.....	18
<i>Talianska literatúra</i>	18
<i>Anglická literatúra</i>	18
<i>Nemecká literatúra</i>	18
<i>Česká literatúra</i>	18
SLOVENSÁ BAROKOVÁ LITERATÚRA	19
<i>Slovenská baroková poézia</i>	19
<i>Slovenská baroková dráma</i>	19
<i>Slovenská baroková próza</i>	19
<i>Vedecká a popularizačná literatúra</i>	20
<i>Ústna ľudová slovesnosť</i>	20
KLASICIZMUS	22
EURÓPSKA KLASICISTICKÁ LITERATÚRA	22
<i>Francúzska literatúra</i>	22
Povinné čítanie 3 (Molière – Lakomec).....	22
<i>Osvietenstvo</i>	23

Francúzska literatúra	23
Česká literatúra v období národného obrodenia.....	24
INTEGRAČNÉ PROCESY V SLOVENSKOM NÁRODNOM OBRODENÍ	24
<i>Slovenská osvietenská a klasicistická literatúra</i>	<i>25</i>
Anton Bernolák	25
<i>Osvetová próza</i>	<i>25</i>
Josef Ignác Bajza	25
Juraj Fándly.....	26
<i>Osvietenská poézia.....</i>	<i>26</i>
<i>Klasicizmus v slovenskej literatúre</i>	<i>26</i>
Pavel Jozef Šafárik.....	26
Ján Kollár.....	27
Ján Hollý.....	28
Ján Chalupka.....	29
Povinné čítanie 4 (Ján Chalupka – Kocúrkovo).....	29
PREROMANTIZMUS A ROMANTIZMUS	31
PRINCÍPY ROMANTIZMU.....	31
EURÓPSKA ROMANTICKÁ LITERATÚRA	31
<i>Francúzska literatúra.....</i>	<i>31</i>
Povinné čítanie 5 (Victor Hugo – Chrám Matky Božej v Paríži).....	32
<i>Nemecká literatúra</i>	<i>33</i>
<i>Anglická literatúra.....</i>	<i>34</i>
<i>Ruská literatúra</i>	<i>34</i>
<i>Poľská literatúra.....</i>	<i>35</i>
<i>Maďarská literatúra.....</i>	<i>35</i>
<i>Česká literatúra</i>	<i>35</i>
SLOVENSKÁ PREROMANTICKÁ A ROMANTICKÁ LITERATÚRA.....	36
<i>Charakter preromantickej a romantickej literatúry.....</i>	<i>36</i>
Ludovít Štúr	37
Samo Chalupka	37
Janko Kráľ	38
Andrej Sládkovič – Braxatoris.....	39
Povinné čítanie 6 (Andrej Sládkovič – Detvan).....	40
Ján Botto	40
Jozef Miloslav Hurban	41
Ján Kalinčiak.....	41

LITERATÚRA V ŽIVOTE ČLOVEKA

LITERATÚRA AKO UMENIE

- umenie je:
 - osobitná forma (súčasť) spoločenského vedomia a špecifický odraz, poznanie a pretváranie skutočnosti
 - je to aj súhrn umeleckých diel vytváraných v procese umeleckej činnosti, ktorá má svoje zákonitosti, pravidlá a normy
 - umelec v tejto osobitnej estetickej činnosti utvára podľa zákonov krásy obrazy skutočnosti, a to pomocou umeleckej reči, ktorá má tiež svoje zákonitosti a princípy
- spoločenské funkcie umenia:
 - umelecko-estetická (hodnotiacia) funkcia
 - pretvárajúca (výchovná) funkcia
 - zábavná, oddychová a rekreačná funkcia
- umenie je vnútorne značne diferencované, poznáme veľa jeho druhov a žánrov:
 - výtvarné umenie (maliarstvo, sochárstvo, grafika, ...)
 - slovesné umenie (poézia, próza, dráma)
 - hudba (vokálne a inštrumentálne skladby)
 - divadelné umenie (tragédia, komédia, herecká tvorba, scénografia, réžia, ...)
 - rôzne druhy interpretačných umení
- názov literatúra pochádza z latinčiny zo slova littera (písmeno)
- význam slova literatúra – dvojaké chápanie:
 - v širšom zmysle slova pokrýva všetky slovesné diela rozmanitej povahy t.j. neumelecké texty (vedecké, politické, právnické, náboženské, publicistické) ako aj umelecké
 - v užšom zmysle slova sa pod pojmom literatúra chápu iba diela umeleckej povahy, čiže texty vytvorené a napísané s estetickým zámerom (s umelecko-estetickou funkciou)
- vecná literatúra:
 - súbor všetkých písomných prejavov okrem umeleckej literatúry
 - má tri základné okruhy:
 - odborná literatúra
 - publicistická literatúra
 - administratívna literatúra
 - najdôležitejšou vnútornou (obsahovou) príznakovou črtou vecnej literatúry je, že poskytuje informácie zodpovedajúce realite
- umelecká literatúra:
 - takisto vychádza z reality, no predpokladom na umelecké zovšeobecňovanie javov skutočnosti je fikcia, v ktorej má prvoradú úlohu autorova fantázia
 - jej súčasťou je folklór, t.j. diela ústnej ľudovej slovesnosti
 - poznáme ju aj pod názvom krásna literatúra alebo beletria

LITERÁRNY SYSTÉM A LITERÁRNE PODSYSTÉMY

- jednotlivé literárne diela vytvárajú osobitnú sústavu, literárny systém:
 - ovplyvňuje a je ovplyvňovaný inými umeleckými systémami
 - jeho podstatu tvorí umelecká literatúra s najvyššími estetickými i umeleckými hodnotami
 - dopĺňujú ho a kompletizujú literárne podsystemy:
 - plnia predovšetkým úžitkovú, tzn. poznávaciu, zábavnú, výchovnú a inú funkciu
 - populárna literatúra:
 - literárny podsystem, ktorý tvoria literárne diela určené pre nenáročného čitateľa
 - populárna literatúra je založená na dejovosti, emocionálnosti a senzačnosti, pričom využíva postupy umeleckej literatúry
 - jej charakteristickým znakom je zameranosť na neobyčajné neobyčajné životné osudy a hrdinstvá
 - dobrodružná literatúra:
 - literárny podsystem, ktorý sa vyznačuje pútavým, dramatickým dejom vystupňovaným do nečakaných situácií a kolízií so silne zdôraznenými motívmi nebezpečenstva (Homérova Odysea)
 - ponúka dočasný únik od každodennej reality do sveta ilúzie a fantázie
 - literatúra faktu:
 - literárny podsystem s prevahou poznávacej funkcie
 - literárne spracovanie vedeckých materiálov, faktov, historických i súčasných udalostí, skutkov, objavov

- ocitá sa na rozhraní medzi umeleckou a vecnou literatúrou
- science-fiction:
 - literárny podsystem vytvárajúci súhrn textov s dejom exponovaným do budúcnosti
 - stvárňuje udalosti, ktoré sa ešte neodohrali, no sú pravdepodobné podľa doterajšieho vývoja vedy a techniky, napredovania ľudskej spoločnosti
 - dynamický aspekt (svet sa mení ľudského intelektu ⇒ môže sa to stať)
 - tvrdá SF – kladie dôraz na vedu a techniku
 - mäkká SF – prienik do psychiky postáv
- literatúra pre deti a mládež:
 - literárny podsystem, ktorý sa orientuje na tvorbu pre vekovo ohraničený okruh čitateľov – deti a mládež – spravidla do 14 – 15 rokov
- slovenský folklór:
 - osobitný literárny podsystem – umelecké (i úžitkové) výpovede ľudu, je súhrnom ľudskej kultúry, predovšetkým kultúry dedinského čitateľa
 - anonymný autor tvorí text podľa potrieb a požiadaviek kolektívu, a iba vtedy, keď si ho kolektív osvojí a verejne reprodukuje, nadobúda príznaky verejného prejavu (komunikátu)

SVETOVÁ, EURÓPSKA A NÁRODNÁ LITERATÚRA

- svetová literatúra je súhrn diel rôznych literatúr, ktoré sa pre svoje umelecké kvality a univerzálne ľudské obsahy stali spoločným majetkom celého ľudstva
- európsku literatúru chápeme ako súhrn literatúr, ktoré neboli vždy navzájom späté, ale vyrástli zo spoločného ducha
- národná literatúra je súbor všetkých pôvodných literárnych diel, ktoré napísali autori jedného národného spoločenstva; je bytostne spojená s národom, s jeho životom a osudom

ESTETICKÉ OSVOJOVANIE SVETA

- vnímanie literárnym dielom – porozumenie a chápanie literárnej skutočnosti:
 - obsah – sila a hĺbka prežívania
 - forma literárneho diela – spôsob vyjadrenia

LITERÁRNY PROCES A DEJINY LITERATÚRY

- literárny proces:
 1. súbor všetkých navzájom prepojených vývojových premien v literatúre, ktoré sa uskutočňujú v konkrétnej historickej situácii
 2. tvorivý proces autora pri tvorbe literárneho diela
- tradícia:
 1. súhrn ustálených myšlienok, zvyklostí a názorov odovzdávaných z pokolenia na pokolenie (tradere – odovzdávať)
 2. ústne odovzdávanie historických správ a slovesných výtvorov
- literárna tradícia:
 - výber z diel literárnej minulosti, povýšených na estetické a kultúrne vzory, ako aj pôsobenie týchto diel na ďalší literárny vývin a literárnu tvorbu
 - sú to všeobecne uznávané literárne diela, je to živé literárne dedičstvo
- literárne druhy:
 - základné členenie umeleckej literatúry na tri špecifické oblasti: lyrika, epika, dráma
 - podľa jazykovej formy: poézia, próza, dráma
- literárne žánre:
 - súhrnné označenie takej množiny literárnych diel, pre ktorú sú príznačné isté spoločné literárne znaky (kompozičné, tematické, tvarové)
 - v rámci každého literárneho druhu možno vyčleniť množstvo literárnych žánrov a žánrových foriem (rozmanitých žánrových podôb)
- dejiny literatúry (literárna história):
 - zaoberajú sa historickým vývojom literatúry od najstarších čias po súčasnosť (chronologicky)
 - usilujú sa postihnúť rôzne tendencie a smery v literatúre v istých obdobiach a určiť, aký je prínos jednotlivých spisovateľov a význam ich diel
 - sleduje vzťahy medzi dielami, ich vzájomné ovplyvňovanie, vývoj a vznik literárnych žánrov, vplyvy a pôsobenie literárnej tradície

PERIODIZÁCIA SLOVENSKEHO LITERÁRNEHO VÝVOJA

- I. Staršia slovenská literatúra (800 – 1780)
 - A. Stredoveká literatúra (800 – 1500)
 - B. Humanistická a renesančná literatúra (1500 – 1650)
 - C. Baroková literatúra (1650 – 1780)
- II. Novodobá slovenská literatúra (1780 - 1905)
 - A. Klasicizmus (1780 – 1830)
 - B. Preromantizmus a romantizmus (1830 – 1850)
 - C. Od romantizmu k začiatkom realizmu (1850 – 1875)
 - D. Realizmus (1875 – 1905)
- III. Slovenská literatúra 20. storočia (od r. 1900, 1905)
 - A. Slovenská literárna moderna (1905 – 1918)
 - B. Medzivojnová literatúra (1918 – 1945)
 - C. Literatúra po druhej svetovej vojne (1945 – 1989)
 - D. Súčasná slovenská literatúra (od r. 1989)

STAROVEKÁ LITERATÚRA

(3. tisícročie pred n.l. – 5. storočie n.l.)

- staroveká literatúra:
 - A. Orientálna literatúra
 - B. Antická literatúra.
 1. Grécka literatúra
 2. Rímska literatúra

ORIENTÁLNA LITERATÚRA

- za najstaršie literatúry, z ktorých sa zachovali písomné slovesné pamiatky, pokladáme sumerskú, akkadskú a staroegyptskú literatúru
- *Epos o Gilgamešovi* (2000 p.n.l.):
 - sumerský, babylonský a asýrsky pôvod
 - zo žánrového hľadiska predstavuje monumentálny hrdinský epos
 - sumerský kráľ je pravdepodobne historickou postavou
 - má dve časti:
 1. o priateľstve hlavného hrdinu s Enkiduom
 2. Gilgamešove márne úsilie dosiahnuť večný život
- najmladšia z literatúr Blízkeho Východu – hebrejská:
 - *Biblia*:
 1. Starý zákon (Stará mluva) – svätá kniha židovského náboženstva (46 kníh):
 - a) historické knihy (päť kníh Mojžišových)
 - b) poučné a básnické knihy (Jób)
 - c) prorocké knihy (Jeremiáš)
 2. Nový zákon (Nová mluva) – špecificky kresťanská zbierka biblických kníh (27 kníh):
 - a) historické knihy (Skutky apoštolov)
 - b) poučné knihy (List sv. Júdu Tadeja)
 - c) prorocké knihy (Apokalypsa)
 - je knihou špecifickou – je súčasne umeleckým, náboženským, historickým, ako aj doktrinárnym (neomylným), nezvratným a večným dielom
 - je najčítanejším, najinterpretovanejším a najprekladanejším dielom svetovej literatúry
 - dodnes ovplyvňuje duchovný a literárny vývoj
- Indická literatúra – hrdinské spevy *Mahábhárata* a *Rámájana*

ANTICKÁ LITERATÚRA

Grécka literatúra

(9. storočie p.n.l. – 5. storočie n.l.)

- Homér (9. storočie p.n.l.) – eposy *Ilias* a *Odysea*:
 - *Ilias*:
 - dejovo sa dotýka posledných 51 dní desaťročnej vojny (medzi Trójou a Spartou ju vyvolal syn trójskeho kráľa Priama Paris, ktorý uniesol Helenu, krásnu ženu spartského kráľa Menelaa)
 - *Odysea*:
 - po skončení vojny – osud Odysea (návrat domov)
 - Odyseus dal počas vojny postaviť obrovského koňa, pomocou ktorého Sparťania ľstivo dobyli Tróju
 - návrat – predlhá, ťažká a úmorná cesta v znamení priazne i nepriazne bohov
 - je to predovšetkým poéma o mori a námorných dobrodružstvách, ale aj oslava šikovnosti hlavného hrdinu a vernosti jeho ženy Penelopy
- Ezop – bájky (6. storočie p.n.l.):
 - väčšina sa odohráva vo svete zvierat
 - v týchto krátkych prozaických príbehoch vystupuje viac-menej ustálený repertoár postáv: zvieratá, hmyz i rastliny sú obohatené o ľudské vlastnosti a cítenie a ako ľudia sa aj správajú; majú v deji prisúdené aj pevné miesto a spôsob správania (prefíkaná líška, ...)
 - v mnohých bajkách vystupujú aj ľudia
 - postavy bohov – mytológia
 - poučenie
- grécka lyrika:

- veľký rozmach
- iný význam ako u nás – označovala piesne, ktoré sa spievali so sprievodom hudby
- Sapfo:
 - neprístupná tvorba – v 11. storočí spálené rukopisy
 - zachovala sa len jediná báseň *Modlitba k Afrodite* a množstvo zlomkov
- grécka komédia – Aristofanes:
 - komédie *Oblaky*, *Jazdci*, *Lysistrata*
 - kritickejšie než tragici
- grécka tragédia – Aischylos, Sofokles, Euripides:
 - nebola hovorená – spojenie slova, hudby a tanca (dialogické časti sa recitovali)
 - aj niektoré citovo vzrušené výjavy herci spievali
 - herci vystupovali v maskách
 - Aischylos:
 - *Oresteja*
 - *Pripútaný Prometheus*:
 - Prometheus:
 - mytologický darca rozumu; povzniesol ľudstvo ku kultúrnemu životu
 - za služby preukázané ľudom – odsúdený Diom na mučenie
 - spolu s Euripidom oslavujú demokraciu, upozorňujú na nebezpečenstvo z nadmernej túžby jednotlivca po sláve, moci a bohatstve
 - Euripides:
 - *Trójanky*, *Ifigénia v Tauride*, *Medea*
 - Sofokles – z jeho bohatej tvorby sa zachovalo sedem tragédií (*Antigona*, *Kráľ Oidipus*, ...)

Povinné čítanie 1 (Sofokles – Antigona)

- Autor: Sofokles
- Názov: *Antigona*
- Rok vzniku: 442 p.n.l.
- Literárny druh: dráma
- Literárny žáner: tragédia
- Kompozícia: prológ + 5 dejstiev + epilóg
- Hlavné postavy:
 - Antigona – dcéra kráľa Oidipa
 - Ismena – Antigonina sestra
 - Kreon – vládca
 - Eurydika – Kreonova manželka
 - Haimon – Kreonov syn, Antigonin snúbenec
 - Teiresius – veštec
- Dej: Odohráva sa v starovekom Grécku pred kráľovským palácom v Tébach.
- Obsah:
 1. Prológ:

Antigona je rozhodnutá pochovať svojho brata Polyneika a prehovára svoju sestru, aby jej pri tom pomohla. Ismena však nedokáže konať proti hrozbe kráľa Téb Kreona, ktorý rozhodol, že bude pochovaný iba jeden ich brat za chrabrosť pri obrane Téb proti vojsku Polyneika (Eteokles a Polyneikos sa vtedy navzájom zavraždili). Antigona argumentuje tým, že nemožno porušiť nepísané Božie zákony. Vstupná pieseň zboru hovorí o bitke o Téby a o hneve Dia a Area.
 2. Prvé dejstvo:

Nový kráľ Téb Kreon zvoláva Radu starších, na ktorej hovorí o svojej vôli pochovať Eteokla a Polyneika pohodiť psom, keď vtom prichádza strážca, ktorý mu s ľútosťou a hanbou oznamuje, že kým aj so svojimi druhmi nedával pozor, niekto Polyneika pochoval. Kreon strážcu obviňuje z toho, že sa dal podplatiť a hovorí, že pokiaľ nenájdu vinníka, skrúti ho o hlavu. Prvá pieseň zboru.
 3. Druhé dejstvo:

Strážca privádza Antigonu a pred Kreonom ju obviňuje z pochovania Polyneika – prichytil ju pri pochovávaní znovuvykopaného tela. Antigona nič nepopiera, Kreon strážcu zbavuje obvinenia. Kreon sa rozhodne popraviť Antigonu i jej sestru za zločin, ktorý spáchali. Antigona obhajuje seba tým, že síce porušila zákaz smrteľníka, no nie bohov, sestru tým, že s tým nemala nič spoločné. Ismena je rozhodnutá zomrieť a chce, aby Antigona nezomrela – veď je to snúbenica Haimona, Kreonovho syna. Kreon sa rozhodne usmrtiť obe sestry. Druhá pieseň zboru.
 4. Tretie dejstvo:

- Haimon prichádza za svojím otcom a jemne, ale dôrazne mu dáva najavo, že názor jeho i občanov Téb na nepochovanie Polyneika a popravu Antigony je iný než jeho a že by mal Antigonu prepustiť. Prepukne hádka; Kreon dáva priviesť Antigonu, aby ju mohol popraviť pred očami jej ženicha. Haimon odchádza. Tretia pieseň zboru.
5. Štvrté dejstvo:
Privádzajú Antigonu, tá narieka nad svojou smrťou, lúči sa s mestom, so životom. Kreon ju dá zavrieť do hrobky. Štvrtá pieseň zboru.
 6. Piate dejstvo:
Prichádza starý veštec Teiresius a predpovedá Kreonovi, že pokiaľ nedožičí mŕtvemu a popraví Antigonu, bude za to platiť životmi ľudí z vlastnej krvi. Kreon vyhlasuje za lživú; Teiresius odchádza. Kreon sa po rozhovore s náčelníkom zboru predsa len rozhodne prepustiť Antigonu a pochovať Polyneika. Piata pieseň zboru.
 7. Epilóg:
Prichádza prvý posol a oznamuje náčelníkovi zboru i Kreonovej manželke Eurydike správu o samovražde Haimona kvôli smrti Antigony. Druhý posol o chvíľu prinesie správu o samovražde Eurydiky kvôli smrti syna.

Rímska literatúra

(3. storočie p.n.l. – 5. storočie n.l.)

- dejiny rímskej literatúry sa začínajú odvíjať v druhej polovici 3. storočia p.n.l., to znamená v čase, keď už grécka literatúra prekvitala
- toto rímsku literatúru značne poznačilo – kým v Grécku jednotlivé druhy slovesného umenia vznikali rozvíjaním ľudových tradícií, rímska literatúra zväčša prevzala už hotové formy gréckeho písomníctva ⇒ rímska literatúra je mladšou sestrou gréckej literatúry
- dráma:
 - Titus Maccius Plautus:
 - autor, herec i režisér
 - 21 komédií (*Komédia o hrnci*, *Pseudolus*, *Chvastavý vojak*)
 - epika – jeden z najväčších rétorov (rečníkov) staroveku – Marcus Tullius Cicero (*O štáte*, *O zákonoch*, *O senáte*)
 - historiografia – Gaius Julius Caesar (*Zápisky o vojne v Galii*)
- poézia:
 - Vergílius:
 - pastierske idyly (*Bucolica*), roľnícke spevy (*Georgica*)
 - epická báseň *Aeneas*:
 - 12 kníh
 - o trójskom hrdinovi Aeneovi, legendárnom praotcovi rímskeho národa
 - Horácius:
 - *Ódy*:
 - vo viacerých básňach vystupuje Horácius ako „kňaz Múz“ – chce mládež zasvätiť do tajov spoločenského poriadku
 - *Satiry*:
 - ako žiť a ako sa stať šťastným
 - chce tu ukázať správny spôsob života, v protiklade s ľudskými chybami a omylmi
 - *Listy*:
 - zobrazuje sám seba ako človeka hľadajúceho životné cesty, dopúšťajúceho sa chýb
 - Ovídius:
 - prvá básnická zbierka – *Lásky* – ľúbostné elégie (básne smutného obsahu – žalospevy)
 - *Metamorfózy* (*Premeny*) . asi 250 gréckych a rímskych elégií, ktorých jednotiacim motívom je motív premeny
 - Tibullus
- historická próza – prozaik Tacitus: *Letopisy*, *Dejiny* (historické diela)
- satira – Juvanalís: 16 satirických skladieb v podobe listov napísaných neznámym priateľom

STREDOVEKÁ LITERATÚRA

(5. – 15. storočie)

ŠPECIFICKÉ ČRTY STREDOVEKEJ LITERATÚRY

- u nás sa slovesnosť rozvinula až v stredoveku
- univerzálnosť stredovekej európskej kultúry – spoločné vlastnosti národných kultúr v Európe (hospodárske, spoločenské, kultúrne)
- teória o nemenlivosti poriadku sveta:
 - existencia trvalých právd a životných princípov
 - delenie spoločnosti na tri stavy: duchovní, páni a poddaní
- estetika:
 - príbehy a udalosti – objektívne dané a nezávislé od človeka ⇒ nenachádzame tu psychologické motivovanie deja
- vrcholné diela (Biblia, diela cirkevných otcov a antických literátov) boli hojne napodobňované a citované (imitované) autormi
- niekedy sa tieto diela aj parafrázovali – obmieňali
- nezmenené a parafrázované časti – topické (ošúchané, zaužívané)
- s náboženstvom sa silne uplatňovalo transcendentálne (nadprirodzené) poňatie sveta – zmysel všetkého na svete sa určuje predovšetkým vzťahom k vyššiemu poriadku, nadpozemskému svetu a k Bohu
- umenie volilo väčšinou náboženské témy
- popredné miesto v literatúre: alegória a symbolika
- idealizované typizovanie – na opis postáv, javov a vecí sa používajú idealizované, všeobecné vlastnosti
- mystika – sila náboženského prežitia a hlboký citový zážitok podmienili vznik kresťanskej mystiky
- rétorika:
 - opieral sa o ňu básnický štýl
 - veľká ozdobnosť (ornamentálnosť)
 - amplifikácia a kumulácia (rozširovanie a hromadenie)
 - veľkoleposť štýlu sa 3-stupňovo merala podľa významu osoby
 - len málo ľudí vedelo čítať, lebo to nepatrilo k náplni ich práce
- neskôr literatúra nadobudla svetskejší charakter – stala sa súčasťou života (až do vynájdenia kníhtlače v r. 1445 sa neuvádzal autor ani názov diela)
- synkretizmus – miešanie lyriky s epikou, vecnej literatúry s krásnou (veršované gramatiky a slovníky, ...)

ORIENTÁLNA LITERATÚRA V STREDOVEKU

- na Východe pokračovala neprerušená literárna tradícia starých ázijských kultúr
- najvýznamnejšie kultúry:
 - indická
 - čínska
 - arabská, perzská
- India – najväčší básnik Kálidása:
 - žil v období, ktoré sa nazýva aj zlatý vek indických dejín
 - dva cykly poézie: *Kruh ročných období*, *Oblak poslom*
- Čína:
 - stredovek (8. storočie) – rozmach čínskeho impéria; poézia – najvyšší stupeň kultúrnych hodnôt
 - dvaja básnici:
 - Li Po: pijanské piesne, básne priateľom, náladové a prírodné obrázky, verše proti vojne a ľudskému utrpeniu, láska k domovine
 - Tu Fu: ťažký každodenný život ľudu, utrpenie
 - výber: Perly a ruže
- arabská literatúra – veľký historický i umelecký význam:
 - *Korán* (polovica 7. storočia) – svätá kniha moslimov, základné náboženské dielo arabskej a islamskej kultúry
 - *Tisíc a jedna noc* (od 8. storočia; ucelená podoba – 13.-14. storočie) – anonymná zbierka orientálnych rozprávok a príbehov
 - *Korán*, *Tisíc a jedna noc* – najvyhľadávanejšie a najprekladanejšie diela arabskej literatúry už 250 rokov

STREDOVEKÉ EURÓPSKE LITERATÚRY

- stredoveká európska literatúra odrážala feudálny spôsob života a náboženský svetonázor, čo vyplývalo z vlády cirkvi a šľachty

- kresťanstvo neurčovalo iba morálku a spoločenské myslenie, ale aj názory a umenie
- literárnou autoritou sa stala Biblia (panovalo latinské: Modli sa a pracuj.)
- umenie zobrazovalo pozemský svet ako pominuteľný, ktorý je len odrazom nadpozemského, večného sveta
- na to využívalo alegóriu, symboliku a obraznosť
- v literatúre sa kládol dôraz na poznávaciu a náučnú funkciu
- vládol synkretizmus
- obsah bol menej dôležitý než forma, ktorá podliehala nemenným, stereotypným obrazom, frázam a citátom
- rozšírenou metódou sa stala imitácia
- literárny štýl bol rétorický, využívali sa rozširovacie (amplifikačné) a hromadiace (kumulačné) stylistické prostriedky
- stredoveká literatúra sa delí na:
 1. Feudálnu náboženskú
 2. Feudálnu svetskú
 3. Mestskú svetskú

Feudálna náboženská literatúra

- náboženská literatúra mala bohoslužobný, výchovný a vzdelávací obsah
- zdôrazňovala kresťanské cnosti, ktorými bol obdarený svätec, ústredná postava legiend
- piesne, kázne, legendy, hagiografie, exemplá, náboženské drámy (mystériá)

Feudálna svetská literatúra

- hlavný hrdina – zidealizovaný rytier, šľachtic, bojovník
- hlavným literárnym druhom bola hrdinská veršovaná epika (Nemecko, Francúzsko)
- Francúzsko – *Pieseň o Ronalovi*
- Nemecko – *Pieseň o Nibelungoch*
- Rusko:
 - zo slovanských literatúr pestovala hrdinskú epiku hlavne ruská literatúra
 - vznikali byliny o bohatieroch napr. o Il'jovi Muromcovi, Sadkovi
 - *Slovo o pluku Igorovom*
- od 12. storočia – dvorná lyrika . francúzska literatúra – *Povešť o Tristanovi a Izolde*
- Španielsko – rytierska romanca – *Pieseň o Cidovi*

Mestská svetská literatúra:

- nastupuje koncom 13. storočia
- zobrazuje každodenný život, nevyhýbala sa kritike spoločnosti a mala zábavnú funkciu
- na začiatku 15. storočia vzniklo z kritiky feudálnej spoločnosti a cirkvi husitské hnutie, ktoré vychádzalo z učenia Jána Husa:
 - *Postila*
 - *Výklad Viery Desatera a Pátere*

SLOVENSKÁ STREDOVEKÁ LITERATÚRA

- dve vývinové obdobia:
 1. pokus o formovanie stredovekej literatúry (800 – 1000)
 2. literatúra písaná po latinsky, po česky a slovakizovanou češtinou (1000 – 1500)

Veľkomoravské obdobie

(800 – 1000)

- začiatky literatúry súvisia s príchodom kresťanstva, ktoré šíri hlavne franskí kňazi (po latinsky; najzákladnejšie texty – národný jazyk)
- veľkomoravské kniežatá (Mojmír a *Rastislav*) museli zápasiť s franským (kultúrnym a politickým) vplyvom, a preto požiadal Rastislav byzantského cisára Michala III. o vierozvestov
- 863:
 - prichádzajú Konštantín a Metod (poznajú slovanské nárečie z okolia Solúna)
 - pred príchodom:
 - prvé slovanské písmo – hlaholika (malé písmená gréckej abecedy)
 - prvý slovanský spisovný jazyk (staroslovienčina)
- ich misijná činnosť marila snahy franských feudálov o nadvládu nad veľkomoravskou ríšou ⇒ franskí kňazi ich obvinili z bohorúhačstva, aby sa ich zbavili (iba 3 bohoslužobné jazyky – hebrejčina, gréčtina, latinčina)

- obaja bratia sa išli pred pápežom obhajovať a obhájili staroslovienčinu ⇒ stala sa štvrtým bohoslužobným jazykom)
- pápež vymenoval Metoda za arcibiskupa
- Konštantín vstúpil v Ríme do gréckeho kláštora a prijal meno Cyril; onedlho zomrel
- Metod:
 - vrátil sa na Veľkú Moravu, kde ho dal knieža Svätopluk na podnet františkánov uväzniť
 - na zákrok Jána VIII. ho po vyše 2 rokoch prepustili z väznice
 - znovu musel v Ríme obhajovať staroslovienčinu
- po Metodovej smrti zakázal pápež Štefan V. slovanskú bohoslužbu ⇒ slovienski kňazi boli prenasledovaní, uchýlili sa do Bulharska, zostavili nové písmo – cyriliku (veľké písmená gréckej abecedy)
- staroslovienčina – vyspelý jazyk:
 - a) preklady:
 - Konštantín a Metod – misál (omšová kniha), evanjeliá (Nový zákon), Starý zákon (okrem kníh makabejských), žaltár (zbierka žalmov), spevník, Súdny zákonník pre svetských ľudí
 - b) pôvodná literatúra:
 1. prvá slovanská báseň *Proglas*:
 - oslavuje slovanský preklad Písma a vyzdvihuje domáci jazyk
 - autor: Konštantín
 - obsah:
 - pár slov v jazyku zrozumiteľnom je viac ako veľa slov v jazyku nezrozumiteľnom ⇒ náboženstvo v národnom jazyku)
 - opakovanie slov na:
 1. začiatku veršov – anafora
 2. konci veršov – epifora
 2. *Pochvala Cyrilovi Filozofovi, Pochvalné slovo na Cyrila a Metoda, Život Konštantínov* – napísal ich asi Konštantínov a Metodov žiak Kliment, ktorý sa pred prenasledovaním ukryl do Macedónie
 3. Moravsko-panónske legendy:
 - A. *Život sv. Konštantína* (Kliment):
 - detstvo, štúdium, nadanie, múdrosť, súcit s trpiacimi
 - hlavne predmoravská činnosť a obhajoba slovanského jazyka v Benátkach
 - próza, vznešený rétorický štýl
 - rečnícke otázky, prirovnania, dramatické dialógy, biblické citáty
 - B. *Život sv. Metoda* (Gorazd pravdepodobne):
 - kratší, epickejší, vecnejší, menej legendový
 - mladosť – stručne
 - hlavne jeho činnosť vo Veľkomoravskej ríši (20 rokov bol s ňou spojený jeho život, s jeho osobou je spätý vznik samostatnej cirkevnej provincie na našom území)
 - aj historické dokumenty o schválení slovanskej liturgie
 - žiadne prvky zázračnosti
 - obsahuje mnohé básnické figúry a trópy
- Metodovi nasledovníci ďalej tvorili v Bulharsku (spisy *O písmenách* a *Život Naumov*):
- staroslovienčina mala vysokú gramatickú, syntaktickú i štylistickú úroveň
- veľkomoravská a cyrilometodská tradícia zohrala v živote nášho národa veľkú úlohu
- neskôr sa k nej začali autori vracieť

Nové konštituovanie stredovekej literatúry

(1000 – 1500)

- Veľkomoravská ríša zanikla na konci 10. storočia a Slovensko sa stalo súčasťou feudálneho Uhorského štátu, ktorý založili maďarské kmene
- maďarské kmene od nás preberali mašu kultúru i slovnú zásobu
- Uhorský štát sa orientoval na latinskú kultúru:
 - kláštory – mnísi sa venovali aj literárnej činnosti, a to v latinčine
 - latinčina – jazyk štátnej správy
 - latinské cirkevné školy – budúci kňazi
 - mestské školy:
 - až od 14. storočia
 - len základné vzdelanie
 - univerzity rýchlo zanikali
- vývoj kultúry Slovenska bol brzdený
- literatúra:

- prevažne náboženský obsah (kázne, žalmy, exemplá, modlitby)
- synkretizmus
- svetská – kódexy
- poézia – latinské cirkevné piesne
- próza – legendy s umeleckou i historickou hodnotou:
 1. *Legenda o sv. Svoradovi a Benediktovi*
 2. *Legendy o sv. Štefanovi*
- dráma:
 - z kresťanských náboženských obradov
 - po nemecky a latinsky
 - neskôr – ľudové hry
- šľachtická literatúra – po latinsky – kroniky:
 - historické udalosti spájané s fantastickými bájami a povestami
 - *Anonymova kronika – Činy Uhrov*
 - *Kronika Šimona z Kézy*
- literatúra písaná po česky:
 - 14. storočie
 - náboženský a mravoučný charakter
 - hymnická pieseň *Vitaj Spasiteľu*
 - *Spišské modlitby*
 - 15. storočie:
 - husitské a bratrícke myšlienky
 - humanistické a renesančné myšlienky (kráľ Matej Korvín)
 - čeština – náboženský a literárny jazyk na niekoľko storočí
- feudálna literatúra – igrici (potulní speváci)
- mestská literatúra – mestské knihy
- vynález kníhtlače (1445; Gutenberg):
 - sprístupnenie kníh širším vrstvám
 - knihy vytlačené do roku 1500 – inkunábuly (prvotlače)
- 1465 – 1490 – Academia Istropolitana

Ústna ľudová slovesnosť

- literatúra poddaného ľudu
- najprv – magické obrady, úkony
- potom:
 - vplyv kresťanstva
 - vývoj:
 1. kalendárneho obradového folklóru (pracovné a obradové piesne)
 2. dramatických prejavov (koledy)
 3. rodinného obradového folklóru (svadobné a pohrebné piesne)
 - balady – rodinné a spoločenské vzťahy
 - hádanky, príslovia (aj z *Bible* a antickej literatúry), porekadlá, pranostiky (hospodárska a meteorologická náplň)
 - báje – prírodné javy, nadprirodzené bytosti
 - zvieracie bájky a rozprávky – alegorický charakter
 - čarovné rozprávky – boj dobra so zlom (*O dvanástich mesiačikoch* – 14. storočie)
 - miestne povesti – historické udalosti
 - legendové rozprávky – humoristické

HUMANIZMUS A RENESANCIA

(14. – 17. storočie)

- pokrok:
 1. geografické objavy (Amerika)
 2. vedecké objavy (Zem je planéta Slnka)
 3. vynálezy (kompas, strelný prach, kníhtlač)
 4. priemysel – buržoázia sa vynaňovala z feudálnych pút
- s rozvojom vedy, techniky a priemyslu sa šírilo aj nové myšlienkové a umelecké hnutie – humanizmus (latinsky humanus = ľudský) a renesancia (francúzsky renaissance = obrodenie, znovuzrodenie)
- cieľom tohto hnutia je:
 1. znovuzrodenie antiky, obrodenie človeka v duchu antických predstáv
 2. obrátiť sa od záhrobného života k životu pozemskému, skutočnému
 3. najdôležitejšie: individualizmus (význam jednotlivca), racionalizmus (úcta k rozumu, rozumové poznanie) a senzualizmus (zmyslové poznanie)
- humanizmus:
 - začiatok renesancie
 - autori študovali, vydávali a napodobovali diela antických básnikov a filozofov
 - rétorika sa stala dôležitou
 - písalo sa po latinsky
 - literatúra sa obmedzovala na školské a učené knihy
- renesancia:
 - autori sa dostali od napodobovania antických diel k zobrazovaniu prirodzeného, radostného vzťahu človeka k pozemskému životu
 - písalo sa iba v národných jazykoch
 - štylistika bola jednoduchšia

EURÓPSKE HUMANISTICKÉ A RENESANČNÉ LITERATÚRA

(14. – 17. storočie)

Talianska literatúra

- poézia – Dante Alighieri – epická báseň *Božská komédia* (Básnikova duša, ktorá predstavuje celé ľudstvo putuje záhrobím. V pekle ho sprevádza básnik Vergílius predstavujúci rozum a v raji ho sprevádza jeho milá Beatrice, ktorá predstavuje náboženstvo a nadpozemskú dokonalosť.)
- próza – Giovanni Boccaccio – *Dekameron* (zbierka 100 noviel – veselé, radosť zo života, kritika pokrytectva a hlúposti, do popredia sa stavia láska k žene)
- lyrika – Francesco Petrarca – *Spevník* (366 básní, najmä ľúbostných sonetov; u nás – výber básní zo Spevníka – Sonety pre Lauru)

Francúzska literatúra

- Francois Villon:
 - búrlivý život
 - svojím priateľom venoval satirický *Malý testament* pri odchode z Paríža
 - *Veľký testament* – spomienka na mladosť, lásku, študentskú veselosť
- Francois Rabelais:
 - mimoriadne vzdelaný človek
 - kritizoval zaostalé výchovno-vzdelávacie metódy, právo, medicínu
 - román *Gargantua a Pantagruel*:
 - kritika
 - paródia na rytierske romány a staroveké eposy (hlavné postavy – obri putujúci po svete)

Španielska literatúra

- Lope de Vega:
 - zakladateľ komédie – veľmi úspešná (*Učiteľ tanca, Záhradníkov pes*)
 - písal ešte aj hry náboženského charakteru a historické hry
- Miguel de Cervantes Saavedra:
 - básnik, prozaik, dramatik

- román *Dômyselný rytie Don Quijote de la Mancha* – paródia na rytierske romány

Anglická literatúra

- William Shakespeare:
 - komédie: *Skrotenie zlej ženy, Sen noci svätéhojanskej, Mnoho kriku pre nič, Veselé panie z Windsoru ...*
 - historické hry: *Henrich VI., Richard III.* ... (peniknuté vlasteneckým pátosom)
 - tragédie: *Hamlet, Othelo, Kráľ Lear* ... (postavy sa nevzdávajú svojich cieľov, z vyšších kruhov)

Povinné čítanie 2 (William Shakespeare – Rómeo a Júlia)

- Autor: William Shakespeare
- Názov: *Rómeo a Júlia*
- Rok vzniku: asi 1595
- Literárny druh: dráma
- Literárny žáner: tragédia
- Kompozícia: Prológ + 5 dejstiev
- Hlavné postavy:
 - Escalus – veronské knieža
 - Paris – mladý šľachtic, príbuzný kniežaťa
 - Montecchi, Capuletti – hlavy dvoch znesvärených rodov ich manželky
 - Rómeo – Montecchov syn
 - Benvolio – Montecchov synovec, Rómeov priateľ
 - brat Lorenzo – františkán
 - Júlia – Capulettiho dcéra
 - Júliina dojka (Dada)
 - Tybalt – synovec pani Capulettiovej
- Dej: Odohráva sa v 16. storočí v talianskom meste Verone a v Mantove
- Obsah:
 1. dejstvo:

Strhne sa bitka medzi sluhami jednotlivých rodov, do ktorej sa zapoja i Tybalt s Benvoliom a neskôr aj občania. Prichádzajú Capuletti a Montecchi s manželkami a knieža Escalus, ktorý vyhlási, že ak sa strhne ešte nejaká bitka spôsobená nenávisťou medzi Capulettioncami a Montecchovcami, budú za ňu hlavy rodov platiť životmi. Prichádza Rómeo, ktorého spaľuje vlastná neopätovaná láska, Benvolio ho prehovára, aby na svoju lásku zabudol a našiel si inú. Rómeo s Benvoliom stretnú Capulettiho sluhu roznášajúceho pozvania na večeru, Rómeo sa rozhodne na túto slávnosť ísť, aby sa pozeral na svoju vyvolenú. Rómeo, Benvolio a Mercutio idú na oslavu, kde Rómeo stretáva Júliu a zahorí k nej ešte prenikavejšou láskou.
 2. dejstvo:

Po oslave sa Rómeo skryje v Capulettiho záhrade a tajne si vypočuje, ako mu Júlia vyznáva lásku. Tiež jej vyznáva lásku. Ráno ide Rómeo k otcovi Lorenzovi, hovorí mu o svojej novej láske a žiada ho, aby ich zosobáčil. Na ulici potom stretne Dadu a pošle po nej pozvanie na svadbu pre Júliu. Júlia sa od dojky dozvie radostnú novinu a ponáhľa sa do kostola. V kostole ich brat Lorenzo zosobáši.
 3. dejstvo

Rómeo, Mercutio a Benvolio stretnú na ulici Tybalta, ktorý pri šermovaní zabije Mercutia. Rómeo pomstí Mercutia zabitím Tybalta. Knieža ho odsúdi na vyhnanstvo. Júlia sa dozvie nešťastnú novinu, najprv sa síce na Rómea hnevá, no potom je nešťastná len preto, lebo jej láska je odsúdená na vyhnanstvo. Posiela dojku s pozdravom a prsteňom z lásky za Rómeom. Rómeo sa dozvie Júliinu zvesť a brat Lorenzo ho presvedčí, aby sa išiel s Júliou rozlúčiť a potom rýchlo skryť do Mantova. Capuletti sa rozhodne, že Júliu o 3 dni vydá za Parisa. Júlia si však Parisa vziať nechce a otec jej dáva na výber – buď si zoberie Parisa, alebo ju vyženie.
 4. dejstvo:

Na ďalší deň ide Júlia k bratovi Lorenzovi, ktorý jej dá liek schopný simulovať smrť po dobu 42 hodín. Júlia ide domov a robí sa, že sa umúdrila a že sa na svadbu teší. Svadba je presunutá na zajtra (o deň skôr). Večer Júlia užije liek a ráno ju nájdu mŕtvu.
 5. dejstvo

List brata Lorenza o tom, že sa Júlia znova prebudí Rómeo nedostal, a tak ide do Verony i s kúpeným jedom, aby zomrel spolu s Júliou. Prichádza na cintorín, kde zabije Parisa, ľahne si do hrobu a vypije jed. Júlia sa zobudí a keď zistí, že Rómeo je mŕtvy, prepichne sa dýkou. Rodiny oboch milencov sa nad ich spoločným hrobom uzmieria, no na záchranu ich detí je už príliš neskoro.

SLOVENSKÁ HUMANISTICKÁ A RENESANČNÁ LITERATÚRA

(1500 – 1650)

- nástup tejto literatúry – sprevádzaný vpádmi Turkov, presadzovaním reformácie, protihabsburskými povstaniami
- pre túto literatúru sú vhodné iba šľachtické a kráľovské dvory (napr. dvor Mateja Korvína – 1465 – Academia Istropolitana)
- humanizmus:
 - latinčina
 - napodobovanie antických autorov
 - rôzne aktuálne témy príležitostného charakteru (sviatky, výročia, úspechy, sústrasť pri úmrtí)
 - konkrétna individualita (idealizované typizovanie pretrváva)
 - veršovci: Ján Filický, Ján Bocatius
- renesancia:
 - uprednostňovanie domáceho jazyka (čeština, slovakizovaná čeština)
 - Martin Rakovský:
 - teórie o ideálnych štátoch:
 - *Knižka o spoločenských vrstvách v štáte a príčinách prevratov v kráľovstvách a cisárstvách*
 - *O svetskej vrchnosti*
 - svedomitá práca, rovnosť, ani bohatstvo ani chudoba, spravodlivosť
 - Jakob Jakobeus:
 - Čech žijúci v Prešove
 - báseň *Slzy, vzdychy a prosby slovenského národa*:
 - národno-vlastenecké myšlienky
 - vytvorená úpravou básne Václava Klementa Žebráckeho
 - prvý slovenský národný epos

Humanistická odborná próza

- Ján Jesenius:
 - lekár, ktorý previedol prvú verejnú pitvu v Čechách
- Vavrinec Benedikt z Nedožier:
 - jazykoveda (*Dve knihy... českej gramatiky*)
 - vlastenec (Slovák)
 - uvádza rozdiely medzi slovenčinou a češtinou

Renesančná odborná próza

1. Historické piesne:
 - veršovaná epika s protitureckou alebo protihabsburskou tematikou
 - anonymné (rektori, študenti, zemanovia, kňazi, vojaci)
 - tradovali sa ústne, niektoré zľudoveli
 - Martin Bošňák:
 - *Píseň o zámku muránském*:
 - dokumentárny a kronikársky štýl
 - dobývanie Muráňa, trestanie hradného pána Mateja Bazalda
 - *Píseň o sigetském zámku*:
 - obliehanie Turkami
 - motív ženy bojujúcej v mužskom prestrojení
 - znaky príbuzné s ľudovou poéziou
 - *Písně o některých zámkoch: O Modrom Kameni, Divíně a Zvoleně*:
 - obrana pred Turkami
 - jednotlivec Urban Škodný
 - Štefan Komodický:
 - *Jágr i některých vítězích* (Turci, nemeckí žoldnieri)
 - 17. storočie – protihabsburská nálada – *O Tompirovi, Myjava a kozáci*
2. Lúboštná poézia
 - rytierska veršovaná romanca *Píseň o dvou uherských pánoch a tureckého císaře dcére*
 - 8 anonymných lúboštných piesní v kódexe Jána Jóbana Fanchaliho (lamenty nad nešťastnou láskou, nútenie k svadbe)
3. Duchovná poézia
 - Ján Silván:
 - zbierka piesní *Písně nové na sedm žalmů kajících i jiné žalmy*
 - rozpoltenosť, nevyrovnanosť

- Eliáš Láni:
 - úzkosť z tureckých vpádov
 - dramatizmus
 - nadbieha blížiacemu sa baroku
 - *Ač mne Pán Bůh ráčí trestati*
- Daniel Pribiš:
 - zbierka duchovných piesní – preklad katechizmu z nemčiny
- Juraj Tranovský:
 - *Cithara Sancthorum – Písně duchovní staré i nové* – spevník, ktorý platí dodnes
 - *Již poslední časové konečně nastali*

Ostatná renesančná tvorba

- próza:
 - menej početné zápisy
 - aj keď vznikali aj novšie mravoučné a šibalské žánre, žila skôr z európskej mravoučnej a zábavnej prózy
- dráma:
 - školské hry (študenti ukazovali svoje vedomosti v latinčine, schopnosť vystupovať na verejnosti i pamäť)
 - Pavel Kyrmezer:
 - *Komedia česká o bohatci a Lazarovi*
 - *Komédie nová o vdově*
 - Juraj Tesák Mošovský:
 - *Komédie... ruth* → biblické príbehy

Ústna ľudová slovesnosť

- pretrváva kalendárna a obradová ľudová poézia, no mieša sa už aj s prvkami kresťanskej náboženskej poézie (vianočné piesne)
- reagovala novými žánrami na vládu Mateja Korvína a turecké útoky
- historické povesti a piesne:
 - 15. storočie – Matej Korvín – ideálny, dobrý a spravodlivý panovník
 - 16. – 17. storočie – utrpenie ľudí za tureckej nadvlády
- balady s protitureckou tematikou:
 - láska k domovine
 - *Ten turecký mýtnik sedí, Rabovali Turci až po Biele hory, Naša pani kňahne*
- regrútske a vojenské piesne:
 - zverbovaných mládencoch (dobrovoľne i nedobrovoľne)
- ľudová poézia – zvieracie, legendové, čarovné rozprávky, miestne povesti

BAROK

(16. – 18. storočie)

- od polovice 16. storočia sa v európskom (výtvarnom) umení začala rozvíjať tvorba, ktorej cieľom nebolo bezprostredné zobrazenie skutočnosti, ale zachytiť a zdôrazniť duchovné a prírodné princípy, ktoré stoja za poznávacou skutočnosťou a ovládajú ju
- bol to nový umelecký, myšlienkový a kultúrny prúd – barok
- kofiskou baroka je Taliansko a Španielsko
- Európa sa v tomto období zmietala v bojoch (tridsaťročná vojna, turecká expanzia, náboženské boje), živelných pohromách a ľudia opäť začali strácať renesančnú dôveru v ľudské činy a pozemské hodnoty, platnosť nadobúdalo: márnosť nad márnosť všetkého pomimuteľného
- umelci sa preto znovu obracali k večnosti a nadpozemskej kráse a snažili sa vystihnúť atmosféru napätia a vzrušenia, ktorá ju sprevádzala – preto sa barok vyznačuje až prehnanou dekoratívnosťou (ozdobnosťou), pompéznosťou (nádhrou) a patetickosťou (nadnesenosťou)
- v literatúre sa tiež pozemský svet znázorňovaný renesanciou nestratil, len stratil svoj pôvodný význam a zmenil sa na znaky, symboly, na prostriedky, ktoré majú vyjadriť nevysloviteľné
- barokové protiklady sa odzrkadlili aj v štylistike literárneho baroka, ktorá takisto vytvorila pompézny knižný štýl, najmä básnický, so zložitými trópmi a figúrami a neobvyklými, prekvapivými obrazmi

EURÓPSKA BAROKOVÁ LITERATÚRA

(16. – 18. storočie)

Talianska literatúra

- Torquato Tasso:
 - jeho tvorbu ovplyvnila nová duchovná a kultúrna atmosféra
 - jeho epos *Oslobodený Jeruzalem* nebol priaznivo prijatý vtedajšími vzdelancami, a preto upadal do pochybností o správnosti myšlienok v epose
 - úzkosti a obavy sa tak množili, že niekoľkokrát sám požiadal inkvizíciu o vysvetlenie a prešetrenie veršov
 - napriek ubezpečovaniu zo strany inkvizície o pravovernosti diela, Tasso upadal do chorobných depresí a zdravotný stav sa mu zhoršoval
 - *Oslobodený Jeruzalem* je epos o osudoch prvej križiackej výpravy

Anglická literatúra

- John Milton:
 - patrí medzi najvýznamnejších básnikov anglického baroka
 - preslávil sa duchovnými eposmi *Stratený raj* a *Raj znovu nájdený*

Nemecká literatúra

- Hans Christoffel von Grimmelshausen:
 - román *Dobrodružný Simplicius Simplicissimus*, v ktorom opisuje osudy naivného chlapca Simplicissima za tridsaťročnej vojny

Česká literatúra

- Jan Amos Komenský:
 - stredobodom jeho diela je človek
 - popri záujme o prírodu venuje Komenský trvalú pozornosť aj ľudskej spoločnosti, sociálnym, politickým a náboženským otázkam
 - človek je prameňom všetkého dobra i zla
 - nábožensko-politické dielo *Labyrint sveta a ráj srdce*
 - pedagogické spisy – *Velká didaktika* – takmer všetky otázky výchovy a vzdelávania
 - učebnica latinčiny *Brána jazykov otvorená*
 - jazyková obrázková učebnica *Svet v obrazoch*
 - predškolská výchova *Informatorium školy mateřské*
 - domnieval sa, že poznanie odstráni rozpor medzi ľuďmi a dovedie ich k večnému mieru

SLOVENSKÁ BAROKOVÁ LITERATÚRA

(1650 – 1780)

- hoci si Slovensko vydýchlo od tureckých vpádov, naďalej ho vyčerpávali protihabsburské povstania, rozpínavá politika Habsburgovcov, náboženské boje, hlad, epidémia, mor
- reformácia a protireformácia:
 - protestanti a katolíci sa na jednej strane navzájom prenasledovali, na druhej strane sa usilovali o to, aby pre svoju konfesiú získali ľud kultúrnou osvietenou, literatúrou a dobrými školami
 - evanjelici mali oporu v prešovskom kolégiu a v bratislavskom lýceu
 - strediskom vysokej katolíckej vzdelanosti bola univerzita v Trnave
 - zásluhu na rozvoji školstva a osvety mali jezuiti, piaristi a františkáni
 - príslušníci oboch náboženstiev prispievali k šíreniu vzdelanosti aj zakladaním tlačiarň
- výrazné prvenstvo mala náboženská baroková literatúra
- od konca 17. storočia sa začala zreteľnejšie vyčleňovať i svetská literatúra, a to meštianska a ľudová
- slovenskú barokovú literatúru charakterizoval zvýšený záujem o slovenské dejiny, úcta k slovenskému jazyku a jeho zintenzívnené používanie ako literárneho jazyka

Slovenská baroková poézia

- Benedikt Szölyösi:
 - katolícky spevník *Písne katolícké*
 - programové obrátenie k ľudu a k národu
 - s úctou spomína cyrilometodskú tradíciu a chváli slovenský ľud za to, že pri bohoslužbách spieva vo svojom jazyku
- svetská baroková poézia:
 - Dionýz Kubík: *Slovenské piesne*
 - *Zborník Jána Lányho I – II*
- didakticko-reflexívna poézia:
 - často sa prebásňovali ľudové príslovia, ktoré zahŕňajú sústavu mravných názorov
 - Peter Benický:
 - *Slovenské verše*:
 - spája sa v nej básnikovo humanistické vzdelanie s ľudovou múdrosťou
 - dotýka sa ľudských chýb i predností, dáva príslušné rady a moralizuje z pozície laika, i keď v súlade so svojím náboženským presvedčením
 - Hugolín Gavlovič:
 - *Valaská škola mravív stodola*:
 - kladie si za cieľ „vyškoliť“ čitateľa v životnej múdrosti a skúsenosti pastierov
 - zámer bol však v skutočnosti širší a Gavlovič sa zaoberal veľkým množstvom rozličných jednotlivca a spoločnosti
 - *Škola kresťanská*:
 - básnická skladba
 - menej sa venuje pozemským veciam

Slovenská baroková dráma

- na Slovensku boli napísané a predvedené stovky latinských školských divadelných hier
- kým v evanjelických hrách (*Tragoedia, neb Hra smutna, prežalosna*) vystupujú alegorické postavy predstavujúce rôzne cnosti a vlastnosti, ako Smelosť, Pravda, Lož, v katolíckych sa pridružujú aj postavy z antickej mytológie, orientálne a dobrodružné látky, intrigy (napr. zdramatizovaná história o gruzínskej kráľovnej, ktorá radšej zomrela, než by sa vydala za perzského kráľa, a tým by sa vzdala kresťanstva.)

Slovenská baroková próza

- polovica 17. storočia – memoárová a cestopisná literatúra:
 - Štefan Pilárik starší:
 - opisuje svoje turecké zajatie v epicko-reflexívnej básni *Los Pilárika Štěpana*
 - Ján Simonides:
 - dojmy zo súdnych procesov a prenasledovaní protestantských kňazov a učiteľov opisuje v diele *Väznenie, vyslobodenie a putovanie* (pochod na galeje do Neapola)
 - Ján Rezič:

- *Prešovské popraviisko postavené roku 1687 čiže Prešovská jatka:*
 - forma memoáru
 - zaznamenáva sériu popráv protihabsburských prívržencov
 - opísaním jednotlivých odsúdencov vytvoril portréty plné dramatických obrazov, ktoré naplňajú hrôzou a tragizmom
- v dôsledku napätej politickej situácie mnohé knihy protestantských autorov vyšli v zahraničí ako exulantská literatúra:
 - Samuel Hruškovič:
 - autobiografická próza *Vita Samuelis Hruskowitz* – preplnená nábožnými úvahami a vysvetľovaním udalostí ako Božieho zásahu
 - Daniel Krman:
 - *Cestovný denník*
 - upútali ho aj jazykové zvláštnosti jednotlivých národov, hlavne slovanských (slovenčina – matka slovanských jazykov; ruština, poľština – jej dcéry)
 - česká gramatika *Základy slovenskej gramatiky*
- dobrodružná literatúra:
 - časť autobiografickej a cestopisnej literatúry
 - Móric August Beňovský – *Pamäti a cesty grófa Mórica augusta Beňovského*

Vedecká a popularizačná literatúra

- v 2. polovici 17. storočia a v 18. storočí nastal rozmach odbornej prózy
- trnavská univerzita mala humanistickejší charakter
- prešovské lýceum inklinovalo viac k prírodnej filozofii
- Matej Bel:
 - polyhistor
 - napísal nespočetné množstvo vedeckých článkov a diel vo viacerých jazykoch: latinskom, nemeckom, maďarskom a českom
 - pozornosť v nich venoval historicko-zemepisným, národopisným, hospodárskym i spoločenským otázkam
 - opisom súvekeho Slovenska sa zaoberá vo svojom vrcholnom diele encyklopedického zamerania *Historicko-zemepisná vedomosť o Uhorsku*
 - o slovenskom obyvateľstve sa vyslovuje s úctou a obdivom a zastáva sa ho pred osočovateľmi
- obrana slovenčiny:
 - Daniel Sinapius Horčička: *Nový trh latinsko-slovenský*
 - Ján Baltazár Magina:
 - *Ostne... alebo Obrana*
 - samostatný literárny žáner

Ústna ľudová slovesnosť

- poézia – piesňová lyrika:
 - sociálne piesne – kontrasty medzi chudobnými a bohatými
 - zbojnícke piesne:
 - protest a vzdor proti nevoľníctvu
 - postava Juro Jánošík (*Hej, hore háj, dolu háj*)
 - aj epické s baladickým nádychom (*Bol by ten Jánošík bojoval, keby sa bol varoval*)
 - ľúbostné, vojenské, žartovné piesne, balady
- próza – rozprávky:
 - zbojnícke:
 - Jánošík – nadľudské vlastnosti
 - niekedy až historické povesti
 - čarovné:
 - formovanie
 - typické pre ne je:
 - boj hrdinu s drakom (*Popolvár najväčší na svete*)
 - víťazstvo dobra a súcitu (*Pamodaj šťastia, lavička*)
 - ochrana dobrých a utláčaných (*Popoluška*)
 - trojstupňová gradácia (traja bratia, traja draci)
 - protiklad dobra a zla (chudobný a bohatý brat)
 - ustálené úvodné a záverečné vety (Kde bolo, tam bolo)
 - realistické – žiadne čary, hrdinom pomáha:

- bystrosť, dôvtip, šikovnosť (*O troch grošoch, Ženský vtíp*)
- odvaha (*Nebojsa*)
- náhoda, naivnosť, ba hlúposť okolia (*Prorok Rak*)
- dráma:
 - vianočné betlehemske hry (*O sv. Dorote a jej mučeníckej smrti*)
- rozvinuli sa aj pranostiky, príslovia, porekadlá a detský folklór, zastúpený vyčítankami, rečňovankami a piesňami

KLASICIZMUS

(17. – 18. storočie)

- klasicizmus (z lat. classicus = vynikajúci, príkladný) je umelecký smer, ktorý vznikol vo Francúzsku za vlády Ľudovíta XIV. (kráľ Slnko) a odtiaľ sa rozšíril do celej Európy ako umenie prispôbené prevažne potrebám dvornej spoločnosti
- hlavné črty:
 - napodobňovanie prírody, ale najmä toho, čo je v nej podstatné a nemenné
 - vzor – antika (antickí autori prírodu zatiaľ najlepšie napodobili – názory Aristotela na hľadanie a objavovanie krásy v pravde a v napodobovaní prírody)
- vysoké a nízke žánre:
 - vysoké:
 - óda, elégia, epos, tragédia (trojjednota (dej, miesto, čas), rezonéri (náhrada antického zboru))
 - vznešené námety
 - hrdinovia – vysoké vrstvy
 - nízke:
 - bájka, satira, komédia
 - hrdinovia – nižšie vrstvy
 - nepripúšťal sa synkretizmus
- racionalistická filozofia Reného Descarta [*rené dekart*] – „Myslím, teda som.“ – klasicizmus vyžadoval rozumovú disciplínu
- literatúra sa viac sústreďuje na všeobecné vlastnosti človeka, vznikajú typy postáv, čo nedovoľuje autorovi zaujať subjektívny postoj k skutočnosti
- je to dôsledok existencie absolutistických štátov sa silne centralizovanou mocou
-
- poézia – presné pravidlá – 1674 – Nicolas Boileau-Despréaux [nikola boaló depréó]: Básnické umenie:
 - harmonická súmernosť, logická jasnosť, jednoduchosť sujetu, presnosť jazykového vyjadrovania, dodržiavanie štýlu
- harmónia pravdy, krásy a dobra

EURÓPSKA KLASICISTICKÁ LITERATÚRA

Francúzska literatúra

- 17. storočie
- tragédia:
 - Pierre Corneille [*pier kornej*]:
 - *Cid*:
 - konflikt medzi láskou a cťou
 - hrdinovia – vznešení jednotlivci, ktorým v plnení povinností prekážajú osobné city, ale s vypätím vôle ich premáhajú, aby splnili svoje občianske a morálne povinnosti
 - Jean Racine [*žan rasin*]:
 - psychologická tragédia *Faidra*
 - jednota času, miesta a deja
- komédia:
 - Jean Baptiste Poquelin-Molière [*žan baptist poklen molier*]:
 - 33 komédií
 - vrchol – Misanthrop, Lakomec, Tartuffe
 - posledná – Zdravý nemocný
- Jean de la Fontaine – Bájky (dvanásťzväzkové)

Povinné čítanie 3 (Molière – Lakomec)

- Autor: Molière
- Názov: *Lakomec*
- Rok vzniku: 1668
- Literárny druh: dráma
- Literárny žáner: komédia
- Kompozícia: 5 dejstiev
- Hlavné postavy:
 - Harpagon – otec Cléantov a Elizin, zamilovaný do Marianny

Cléante – Harpagonov syn, Mariannin milý
 Eliza – Harpagonova dcéra, Valérova milá
 Valére – Anzelmov syn, Elizin milý
 Marianna – Cléantova milá a Harpagonova vyvolená
 Anzelm – Valérov a Mariannin otec
 Frozina – intrigánka
 Majster Šimon – sprostredkovateľ
 Majster Jakub – Harpagonov kuchár a kočiš
 La Fléche – Cléantov sluha (Šidlo)
 Pani Claudová – Harpagonova slúžka
 Brindavoine, La Merluche – Harpagonovi lokaji
 Komisár a jeho Pisár

- Dej: Odohráva sa v Paríži.
- Obsah:
 1. dejstvo:

Eliza je na pochybnostiach ohľadom jej vzťahu s Valérom – ten ju však presvedčí, že on si získa jej otca a že ona sa už má postarať iba o brata. Cléante a Eliza sa jeden druhému zdôveria so svojou láskou a rozhodnú sa oznámiť to otcovi. Harpagon upodozrieva La Flécheho s krádeže a chce ho zbit'. Harpagon vytýka deťom, že mňajú príliš veľa peňazí a zdôverí sa im, že sa chce oženit' s Mariannou a že chce Elizu vydat' ešte toho večera za pána Anzelma. Valére „akože“ s Harpagonom súhlasí a dohovára Elize, aby poslúchla svojho otca.
 2. dejstvo:

Cléante potrebuje veľmi surne peniaze a cez majstra Šimona si ich, aj keď za veľmi nevýhodných podmienok, získa. Nakoniec však zistí, že tým, kto mu ich mal požičať bol jeho otec a peniaze nedostane. Frozina sa líška Harpagonovi, vychvaľuje ho aj jeho budúcu nevestu, ale keď ho potom poprosí o malú pomoc, Harpagon kruto odmieta.
 3. dejstvo:

Harpagon dáva rozkazy služobníctvu, pripravuje sa na večeru, jeho lakomstvo sa znova a znova prejavuje. Prichádza Marianna.
 4. dejstvo:

Cléante vyznáva Marianne lásku a rozhodnú sa, že Harpagona oklamú (Mariannu zosmiešnia tak, aby ju odmietol a zosobášia sa) a Marianninu mamu presvedčia, že Cléante je lepší ženích. La Fléche zoberie Harpagonovi poklad zo záhrady a Harpagon nad tým lamentuje.
 5. dejstvo:

Rozuzlenie – Marianna, Anzelm a Valére zistia, že sú rodina, Harpagon dostane svoju skrinku za cenu toho, že sa zriekne Marianny, Valére s Elizou a Cléante s Marianna sa môžu tešiť na svadby.
- situačná a slovná komika
- charakterová komédia (Harpagon – lakomec)
- jednota miesta, času a deja

Osvietenstvo

- pokrokové hnutie, ktoré v 18. storočí ovládlo Európu (hlavne Anglicko a Francúzsko)
- presadzovalo slobodu myslenia a presvedčenia
- zakladalo sa na dôvere v „osvietený“ rozum a na pravde poznanej buď rozumom alebo skúsenosťou (empíriou)
- bolo v opozícii k absolutistickému poriadku, bojovalo s predsudkami a poverami
- ľudia sú si od prírody rovní ⇒ malo by sa im vládnúť osvietene
- podpora – meštianstvo, časť aristokracie, niektorí panovníci (upevnenie moci, reformy – osvietený absolutizmus (josefinizmus – Jozef II.))
- umenie:
 - súhra „rozumu a citu“
 - 2 estetické koncepcie:
 1. klasicistická – racionalizmus, empíria
 2. preromantická – individuálnosť ľudského citu a inštinktu

Francúzska literatúra

- Charles-Louis de Montesquieu [*šárl lují de monteskjö*], Jean-Jacques Rousseau [*žan žak rusó*], Denis Diderot [*denis didro*] – encyklopedisti:
 - *Encyklopédia*:
 - zhrnutie súdobých vedomostí
 - 35 zväzkov
 - vychádzala 1751 – 1765

- osvetová a výchovná literatúra:
 - Daniel Defoe: *Robinson Crusoe*
 - Jonathan Swift: *Gulliverove cesty*
 - Francois-Marie Arouet – Voltair [*fransoa mari arue voltér*]:
 - *Candid alebo Optimizmus*:
 - filozofická poviedka
 - satira
 - *Prostáček*

Česká literatúra v období národného obrodzenia

- Josef Dobrovský:
 - zaoberal sa hlavne českými dejinami, literatúrou, jazykom a národopisom
 - *Dějiny českého jazyka a literatury*
 - *Německo-český slovník*
 - *Základy jazyka staroslovienskeho*
 - *Zevrubná mluvnice českého jazyka*
 - zakladateľ modernej jazykovedy a slavistiky
 - spolupracovali s ním aj Slováci (Juraj Ribaj, Štefan Leška)
- Josef Jungmann:
 - prvá česká príručka poetiky *Slovesnost*
 - vplýval na básnickú generáciu 20. rokov 19. storočia (jungmannovci)
 - životné dielo – *Slovník česko-nemecký*
- Václav Kramérius:
 - novinár, kníhkupec, vydavateľ
 - vydával noviny, diela staršej českej literatúry, popularizoval vedecké články
 - kalendáre

INTEGRAČNÉ PROCESY V SLOVENSKOM NÁRODNOM OBRODENÍ

- slovenská literatúra – zápas o zvládnutie vlastných vnútorných problémov, zápas s pretrvávajúcou vonkajšou nerozvitosťou spoločenských foriem literárneho života
- posledné 2 desaťročia 18. storočia – výrazné uvoľnenie tvorivosti slovenskej literatúry – prekonávanie obsahovo i tvarovo staršieho typu literárnej barokovosti, počiatok riešenia problémov, ktorých plné zvládnutie je aktuálne pre ďalší vývoj
- najdôležitejšia úloha v slovenskom národnom obrození: integrácia slovenskej literatúry a kultúry na základe jednotnej národnej myšlienky
- z tohto hľadiska sa delí toto obdobie na 4 fázy:
 1. 1780 – 1820:
 - rovnaké podmienky pre dve vládnuce vierovyznania – katolícke a evanjelické (tolerančný patent – Jozef II.)
 - cieľ obidvoch konfesí – národnouvedomovací proces
 - bernolákovci (katolíci) – kodifikácia slovenčiny (1787) – priblíženie osvety do širších vrstiev spoločnosti
 - ich dielom je aj založenie a činnosť Slovenského učeného tovarišstva (1789)
 2. 1820 – 1835:
 - ďalšie prejavy národnozjednocovacieho hnutia (Slovenský čitateľský spolok s Pešti (1826), Spolok milovníkov reči a literatúry slovenskej (1834))
 - na čele – Ján Hollý, Martin Hamuljak (berňolákovci), Ján Kollár, Pavel Jozef Šafárik (stúpenci biblickej češtiny)
 3. 1835 – 1843:
 - definitívne vyriešenie jazykovej otázky
 - návrat k českoslovenčine nebol úspešný
 - začiatok hnutia štúrovcov alebo „romantickej generácie“
 4. 1843 – 1848:
 - 2 medzníky:
 - kodifikácia slovenčiny (1843)
 - revolúcia (1848)
 - navzájom súvisia
- začiatok národného obrodzenia – Bernoláková gramatika slovenského jazyka v latinčine len pre úzky okruh, na konci – Štúrova Náuka reči slovenskej v slovenčine
- štúrovci nevytvorili len jazyk, ale aj modernú slovenskú literatúru, položili základy a určili program slovenskej politiky
- Slovenské učené tovarišstvo:

- prvá slovenská osvetovo-kultúrna spoločnosť (1789, Trnava)
- cieľ:
 - šíriť, pestovať a zušľachťovať slovenčinu, získať jej stúpcov
 - organizovať vydavateľskú činnosť a distribúciu tovarišských bernolákovských kníh
- široký kultúrny, buditeľský, sociálny a politický program
- na čele – Anton Bernolák
- organizačná činnosť – Juraj Fándly
- pobočky
- zaniklo r. 1800
- evanjelici:
 - Učená spoločnosť malohontská (1808), Učená spoločnosť banského okolia (1810)
 - pôsobnosť – regionálne ohraničená
 - súbežné pestovanie viacerých vedných disciplín, vydávanie ročeniek – kultúrny rozvoj Slovenska
- Katedra reči a literatúry česko-slovenskej (1803):
 - evanjelické lýceum v Bratislave
 - stredisko výchovy mladej štúrovskej generácie v tridsiatych a štyridsiatych rokoch
- prvé noviny a časopisy:
 - Prešpurské noviny
 - Staré noviny literárneho umění
 - Týždenník
- v ďalšom období:
 - dvojkoľajnosť bernolákovčiny a češtiny
 - kontakty medzi predstaviteľmi oboch jazykových prúdov (Spolok milovníkov reči a literatúry slovenskej – zakladatelia – bernolákovci, 1. predseda – zástanca češtiny – Ján Kollár)

Slovenská osvietenská a klasicistická literatúra

- v prvej fáze slovenského národného obrodzenia – 2 úsilia:
 1. Snaha o uzákonenie slovenčiny za spisovný jazyk Slovákov. Pre časť Slovákov ju úspešne uskutočnili jazykovedné práce Antona Bernoláka. V službách tejto myšlienky boli aj náukové diela
 2. Starostlivosť o povznesenie slovenského ľudu vydávaním ľudovýchovných diel a časopisov
- uzákonenie spisovnej slovenčiny A. Bernolákom r. 1787 bolo nielen úspešným vyvrcholením snáh o jazykovú samostatnosť, ale aj položením základu budúceho kultúrneho rozvoja Slovákov

Anton Bernolák

- o spisovnej slovenčine možno hovoriť až od r. 1787, keď vyšlo Bernolákovo dielo *Jazykovedno-kritická rozprava o slovenských písmenách* v latinčine
- pravopisná ústava vypracovaná v tomto spise vychádza z foneticko-fonologických princípov a predstavuje prvý závažný krok ku kodifikácii spisovnej slovenčiny
- vydal učebnicu slovenského jazyka pre školy *Gramatica slavica (Slovenská gramatika, 1790)*
- ďalším spisom bola kniha *Etymológia slovenských slov* (1791) – príručka o tvorení slov
- kodifikáciu spisovnej slovenčiny Bernolák zavíril veľkým slovníkovým dielom *Slovár Slowenski-Česko-Latinsko-Nemecko-Uherský*, ktoré vyšlo v 6 zväzkoch po jeho smrti
- bernolákovčina ako spisovný jazyk však neuspokojila všetkých Slovákov, používali ju slovenskí katolíci, kým evanjelici sa naďalej pridržiavali biblickej češtiny

Osvetová próza

- v systéme literárnych žánrov mali v osvietenskej slovesnej tvorbe ústredné postavenie žánre vecnej literatúry
- okrem spisov z oblastí dejepisectva, zemepisu, pedagogiky to boli ľudovýchovné a populárnonáučné diela
- niektorí autori však aj do diel vecnej literatúry vnášali myšlienky a emócie, usilovali sa prebudiť národné povedomie
- hlavnými predstaviteľmi slovenskej osvietenskej literatúry boli Josef Ignác Bajza a Juraj Fándly

Josef Ignác Bajza

- vyštudoval teológiu vo Viedni
- ako katolícky kňaz pôsobil na viacerých miestach, nakoniec v Bratislave, kde i zomrel
- podstatná časť jeho tvorby sa spája s Dolným Dubovým, kde žil takmer 20 rokov
- napísal:
 - viacero nábožensko-výchovných prác
 - román *René mládenca príhodi a skúsenosti*:

- opisuje cesty a zážitky Reného, syna bohatého kupca, a jeho učiteľa Van Stiphouta
- v prvom zväzku zažívajú príhody v Taliansku, Egypte a Turecku, v druhom putujú cez Viedeň na Slovensko a po slovenských dedinách
- *Slovenské dvojnásobné epigramata*:
 - 1. časť – jednako-konco-hlasné (rýmujú sa)
 - 2. časť – zvuko-mírne (písané časomierou)
 - priemerovanie ľudských slabostí
- pre svoju povahu sa dostával do konfliktov (berolákovci, cirkev)
- prehlasoval nie berolákovcov, ale seba za pravého priekopníka spisovnej slovenčiny, aj keď nenapísal žiadnu gramatickú príručku
- v pokročilom veku písal diela náboženského charakteru

Juraj Fándly

- príkladný typ národného buditeľa a vlastenca
- vyštudoval teológiu a pôsobil ako katolícky kňaz
- jeho spisy predstavujú populárnu encyklopédiu poľnohospodárskych vedomostí 18. storočia
- jeho knihy sú podaním jasné a konkrétne, vychádzajú v ústrety jednoduchým čitateľom
- úspešne uviedol do života Bernolákov spisovný jazyk
- je tvorcom prvej slovenskej prozaickej reči, do ktorej formuluje poučky raz vo forme besedy, inokedy vo výklade z histórie, ako aj v živých obrazoch prírody a roľníckeho života
- takéto obrazy majú jeho diela *Pilní domajší a poľní hospodár* (8 zväzkov), *Zelinkár*, *O úhoroch aj včelách rozmlúvaní*, *Slovenský včelár*, *Ovčár*
- vyzdvihoval dôležitosť roľníckeho stavu, a tým upevňoval sebavedomie poddaných
- podporoval Jozefa II., cirkevné reformy, kritizoval rôzne rehole, ktoré sa nezaoberali školskou alebo sociálnou činnosťou (napr. žobravé rády) a schvaľoval ich zrušenie v diele *Dúverná zmlúva medzi mníchom a diabľom* (veľké pobúrenie cirkevného kruhu, iba 2 zväzky, prvé veľké dielo vydané v berolákovčine)
- za svoj rukopis obsahujúci výpis všetkých zákonov z uhorského zákonníka, ktoré by mohli poddaní používať na svoju obhajobu sedel 2 týždne vo väzení

Osvietenská poézia

- črty klasicizmu (najskôr ako súčasť Bernolákových polemík s Bajzom, neskôr ako anakreontská idylická lyrika – víno, život)
- Juraj Rohoň
- didakticko-reflexívna – Augustín Doležal – *Pamětna celému světu tragoedia*
- Bohuslav Tablic – *Poezye* (4 zväzky) – literárnohistorická časť a pôvodné i preložené básne v každom zväzku

Klasicizmus v slovenskej literatúre

(1820 – 1840)

- 20. roky 19. storočia:
 - nová generácia, ktorá sa formovala v politickej a duchovnej atmosfére napoleonskej Európy
 - do popredia prechádza idea slovanstva, všeslovenskej vzájomnosti (účasť najväčšieho slovanského národa Ruska na víťazstve nad Napoleonom)
 - vedecký záujem o slovanstvo, štúdium slovanských jazykov, literatúry a dejín Slovanov
 - ideu všeslovenskej vzájomnosti vedecky zdôrazňoval Ján Kollár, obrannou tendenciou ju naplnil Pavol Jozef Šafárik

Pavel Jozef Šafárik

- začal svoju literárnu činnosť poéziou (*Tatranská Múza s lyrou slovanskou*), neskôr sa podujal ľudovou piesňou osviežiť umelú literatúru
- 1823 – s Kollárom a Benediktím - zbierka ľudových piesní *Písne světské lidu slovenského v Uhřích*
- 1826 – dejiny slovanských literatúr – po nemecky – *Dejiny slovanskej reči a literatúry všetkých nárečí*:
 - učebnica i práca encyklopedického charakteru, ktorá informovala čitateľa o jazykoch a literatúrach slovanských národov od najstarších čias až po prítomnosť
 - samostatnú kapitolu venoval slovenčine a slovenskej literatúre
 - značný ohlas v cudzine
 - týmto spisom reagoval na podceňovanie slovanských národov
- 1837 – dielo o slovenskej minulosti *Slovanské starožitnosti*:
 - osudy Slovanov do konca 10. storočia (do prijatia kresťanstva)

- jeho zámerom bolo dokázať, že Slovania majú indoeurópsky pôvod, sú „prabydlitelia Európy“
- v preklade z češtiny vyšlo v mnohých jazykoch
- 1842 – dielo o slovanskej súčasnosti *Slovanský národopis*

Ján Kollár

- študoval v Jene
- evanjelický kňaz (zástanca biblickej češtiny)
- Kollárovo slovanské uvedomenie sa naplno rozvinulo v Jene, kde videl slobodný život, ich silné vlastenecké nálady, ich volanie po zjednotení všetkých nemeckých národov
- zároveň však videl, že Nemci pohŕdajú Slovanmi a že slovanské národy nie sú až na Rusko slobodné
- veľkou vzpruhou preňho bolo zoznámenie sa s dcérou evanjelického pastora Friderikou Schmidtovou (Mínou), s ktorou podnikal vychádzky do okolia Jeny, pozoroval dôsledky dejinných udalostí a po 16 rokoch známosti sa s ňou aj zosobášil
- neskôr sa stal stúpencom austroslavizmu (záujmy Slovanov v rámci Rakúsko-Uhorska) a upustil tak od striktnosti svojich názorov
- prvá básnická zbierka – *Básně Jána Kollára* (1821):
 - ospevuje Mínou ako symbol krásy, vyslovuje vlastenecké myšlienky
 - cenzúra však viaceré básne nedovolila publikovať (napr. *Vlastenec* – vyšla až po jeho smrti)
 - stala sa základom pre rozsiahlu skladbu *Slávy dcera*:
 - konečná podoba (1832):
 - Předzpěv + 5 spevov: I. Sála; II. Labe, Rén, Vltava; III. Dunaj; IV. Léthé; V. Acheron
 - 645 vlasteneckých, ľúbostných, náučných zneliek (sonetov) spojených len nejasne naznačenou dejovou líniou
 - prvý spev – básnik spomína na krásne časy lásky v Jene a lúči sa s Mínou
 - druhý a tretí spev – básnik putuje po slovanských krajinách vyznačených riekami
 - štvrtý spev – básnik sa prechádza s Mínou (mítvou) po slovanskom nebi, aby oslávil všetkých vynikajúcich slovanských dejateľov
 - piaty spev – básnik sa dostáva do pekla a zatracuje všetkých nežičlivcov Slovanov
 - Předzpěv:
 - najsilnejšie miesto *Slávy* dcery
 - elégia (žalospev) nad slovanskou minulosťou, v ktorej zvíťazilo násilie nad spravodlivosťou
 - nenávisť básnik neobracia na iné národy, ale na zotročovateľov
 - humanista
 - hlavné myšlienky:
 - autor žiali nad zemou Lužických Srbov, ktorí boli v minulom storočí takmer ponemčení
 - obáva sa takeho osudu na Slovensku
 - Dubisko je mocné Rusko, ktoré v tom čase malo samostatný štátny útvar ako jediné zo všetkých slovanských národov
 - horší ako zlé časy je pre národný život človek bojujúci proti vlastnému národu
 - autor sa obracia na susedov slovanských národov, ktorí proti nim viedli vojnu
 - oslovuje Nemecko, ale vyčíta všetkým národom, ktoré inému siahli na slobodu (napr. Anglicku vyčíta aktivity v Indii; kritizuje aktivity Turkov v Grécku)
 - dejová osnova:
 - bohyňa *Sláva*, predstavujúca Slovanstvo, sa sťažuje v rade bohov, aké krivdy museli Slovania v minulosti pretrpieť
 - bohovia rozhodnú, aby Milek, syn bohyně *Lady*, stvoril dcéru *Slávy*, ako ideálny symbol slovanskej budúcnosti, ktorá by Slovanom odčinila predchádzajúce utrpenie a postavila ich medzi popredné národy sveta
 - v obraze *Míny* Kollár vytvoril ideál slovenskej devy, ktorá ho sprevádza na ceste po slovanských krajinách
 - vlastenecké znelky:
 - autor vyslovuje svoje morálno-vlastenecké názory na dobové otázky a problémy domoviny
 - kritizuje národné chyby, ktoré spôsobujú nejednotnosť národných síl
 - chce pre Slovanov to najlepšie, vyzýva ľudí k práci
 - ľúbostné znelky:
 - najstaršie časti (z 1. zbierky)
 - najúčinnejšie, pretože vznikli z bezprostredného zážitku
 - splýva tu láska k Míne s láskou k vlasti
 - jazyk a kompozícia skladby:

- prvé 3 dejstvá – ako Byronovo dielo *Childe Haroldova púť*
- cesta po slovanskom nebi a pekle – ako Danteho *Božská komédia*
- myšlienková náplň – vlastná
- Předzpěv je napísaný časomierou
- znelky – prízvučný (trochejský) meter
- *O literárni vzájemnosti mezi kmeny a nářečími slávskými* – program a plán na kultúrne zblíženie Slovanov (iba 4 jazyky ⇒ konflikty so štúrovcami a niektorými národmi)
- zbierka ľudových piesní – *Národní Zpíevanky čili písně světské Slovákův v Uhrách*
- časomiera:
 - prozodický – veršový systém, kde sa na tvorbe rytmu zúčastňuje dĺžka slabiky, čiže časomiera je založená na striedaní dlhých a krátkych slabík
 - dlhé slabiky:
 1. prirodzene dlhé (dlhá samohláska alebo dvojhláska)
 2. polohou dlhá (ak za krátkou samohláskou nasleduje skupina spoluhlások (dve a viac))
 - stopovo organizovaný veršový systém (∪ - krátka slabika; - - dlhá slabika):
 - trochej - ∪
 - daktyl - ∪ ∪ ∪
 - spondej - - -
 - jamb ∪ -
 - Kollárov Předzpěv – elegické distichon, striedanie hexametra a pentametra
 - *Aj, zde leží zem ta před okem mým slzy ronícím* → hexameter (6 stôp)
 - *někdy kolébka, nyní národu mého rakev* → pentameter (5 stôp)
 - *3. stopa*
- *sonet = znelka = druh zložitej stropy, ktorá pozostáva zo 14 veršov (4+4+3+3)*

Ján Hollý

- pôsobil ako katolícky kňaz
- od r. 1814 tvoril v Madunciach pri Piešťanoch
- v r. 1843 utrpel ťažké popáleniny a odišiel ku svojmu priateľovi Lackovičovi, kde aj zomrel (Dobrá Voda – štúrovci)
- bernolákovčinu podporoval tým, že ju používal v praktickej básnickej tvorbe (najprv prekladal diela antických autorov, neskôr sa venoval vlastnej tvorbe)
- štúrovci jeho dielo veľmi obdivovali a on podporoval aj túto generáciu
- vo svojich dielach sa orientuje na antiku (časomiera, chválospevy, eposy)
- diela:
 - eposy z dejín Veľkomoravskej ríše:
 - *Svatopluk*:
 - Rastislav úspešne čelí náporu Východofranskej ríše
 - Svätopluk ho zrádza a vydáva Nemcom
 - Svätopluk však začne proti Frankom bojovať a víťazí
 - epos končí jeho korunovaním
 - veľa postáv, bohovia (vymyslení)
 - *Cirillo-Metodiada*:
 - príchod svätcov na Veľkú Moravu, ich život a účinkovanie
 - *Sláv* (nie podľa faktov):
 - boje pokojamilovných Tatrancov s Čudmi
 - Sláv – zásluha na víťazstve
 - nazýva ich bohatierskymi eposmi (víťazskými básňami)

- začínajú propozíciou (obsah) a invokáciou (vzývanie vyššej moci)
- členia sa na spevy, verš je hexameter
- idylická poézia:
 - *Selanky*:
 - hexameter
 - v súbornom vydaní – 21
 - prechod medzi epikou a lyrikou
 - rôzne témy
- lyrika:
 - žalospevy (elégie):
 - téma – smutné príbehy a ubídenosť slovenského národného života
 - smútok a žiaľ nad násilne vyhubeným slovenským obyvateľstvom, nad zradou, nesvornosťou, odrodilstvom
 - podobný postoj ako Kollár v *Slávy dcere*:
 - *Naríkáňi Rastislava, Plač Matki Slávi nad sinami Svatoplukovými, Plač Matki Slávi nad odrodilými sinami*
 - aktuálne problémy – v súbore príležitostných, oslavných a kritických básní nazvanom *Pesne*
 - ódy (chválospevy):
 - zaradené do *Pesní*
 - oslava dobrodincov, priateľov a známych, svetských a cirkevných hodnostárov, prírody a okolia, rozloha a pestrosť slovanstva...

Ján Chalupka

- farár v Brezne, študoval v Jene
- uvedením Kocúrkova začal Gašpar Fejérpatáky Belopotocký rad ochotníckych divadelných predstavení (1830), založil aj prvú verejnú knižnicu (1832)
- vytvoril typ satirickej frašky
- prvá hra – *Kocúrkovo alebo Len aby sme v hanbe nezostali*
- *Všecko naopak, Trasorítka, Trinásta hodina, Starúš plesnivec*
- vytvoril látkovo i myšlienково uzavretý dramatický celok
- komickosť jeho hier – hlúposť alebo obmedzenosť podaná formou anekdoty
- Chalupka písal pôvodne česky, potom hry prepísal do slovenčiny
- satirický román *Bendeguz*:
 - zosmiešňuje maďarský šovinizmus
 - vydal ho anonymne v Lipsku po nemecky

Povinné čítanie 4 (Ján Chalupka – Kocúrkovo)

- Autor: Ján Chalupka
- Názov diela: *Kocúrkovo alebo Len aby sme v hanbe nezostali*
- Rok vzniku: 1830
- Literárny druh: dráma
- Literárny žáner: satirická fraška
- Kompozícia: 3 dejstvá
- Hlavné postavy:
 - Tesnošil Jánoš – čižmár
 - Madlena – jeho manželka
 - Anička – jeho dcéra
 - Janík – jeho syn, študent
 - Sloboda – pozvaný za učiteľa
 - pán z Chudobíc – dozorca cirkvi
 - Atilla – jeho syn
 - Procházka – predošlý učiteľ
 - Ludmila – jeho dcéra
 - Vojteška – Tesnošilova suseda
 - Vojtech (Martin) – jej syn, študent
- Dej: Odohráva sa v prostredí slovenského malomesta (Kocúrkova)
- Obsah:
 1. dejstvo:

V Kocúrkove sa schádza konvent – idú voliť nového učiteľa. Tesnošil sa ho tiež účastní, podporuje voľbu susedovho syna, ktorý sa má oženiť s Aničkou. Madlena a suseda sa zhovárajú o konvente (tvária sa ako priateľky, ale v súkromí na seba navzájom kujú pikle), čakajú netrepezlivo na výsledok. Príde kostolník, ale nechce povedať, koho zvolili, iba naznačuje, že väčšina je naklonená istému „repkárovi“. Tesnošil sa vracia, ale nenesie dobré správy – nezvolili Martina, ale akéhosi Turčana Slobodu. Madlena chce Aničku vydať za Slobodu.

2. dejstvo:

Kdesi v lese vedie Sloboda monológ. Prichádzajú za ním Vojtech, Škrivánok a Janík. Radi by jedli, nuž založia oheň a každý dá, čo má. V lese hvízdne, prichádzajú zbojníci. Keď však zistia, že nie je čo ukradnúť, podelia sa so študentmi o jedlo. Všetciedia, pijú, spievajú. Ráno zbojníci odchádzajú. Keď sa chlapci prebudia, zistia, že im zmizli husle. Myslia si, že im ich šlohli zbojníci, no po chvíľke ich nájdu. Janík sa budí priviazaný – darček na rozlúčku od zbojníkov. Študenti si pozbierajú veci a spievajúc odchádzajú.

3. dejstvo:

Anička sa krášli, aby sa páčila novému učiteľovi. Tesnošil sa hnevá na Janíka, že je taký otrhaný, Madlena sa ho zastáva. Anička s Madlenou už čakajú učiteľa, no dočkajú sa len sklenára (Vojtech), drotára (Škrivánok) a miškára (Vojtech). Sloboda navštívi pána z Chudobíc. Ten po ňom chce, aby vyučoval deti po maďarsky. Sloboda to odmieta. Nechce sa ani oženiť s Aničkou, lebo ľúbi Ľudmilu. Tej i vyzná lásku a požiada ju o ruku. Ona prívolí. Všetci v Kocúrkove sú rozhorčení, neprajú Slobodovi v manželstve, pripravujú plány, ako sa mu pomstia.

PREROMANTIZMUS A ROMANTIZMUS

(koniec 18. a polovica 19. storočia)

- spoločenský vývoj v Európe medzi Veľkou francúzskou revolúciou (1789 – 1794) a buržoáznymi revolúciami (1848 – 1849) bol veľmi zložitý a plný protirečení
- rozpad feudalizmu a nástup kapitalizmu bol zdĺhavý
- heslo Francúzskej revolúcie . Sloboda-Rovnosť-Bratstvo dávalo človeku pocit voľnosti, v skutočnosti však jednotlivec strácal istotu, cítil sa v spoločnosti osamotený
- proti rozumu sa začína zdôrazňovať cit, vzniká nová filozofia – idealizmus, ktorá hlása, že myšlienka, vedomie a duch sú prvotné, hmota a bytie druhotné
- jej najvýznamnejší predstaviteľ - Hegel
- prívrženci iracionalizmu (filozofický smer v idealistickej filozofii popierajúci vedecké, rozumové a logické poznávanie) uprednostňovali vieru a inštinkt
- nemecký filozof J. G. Herder podporil národnoslobodzovacie hnutie slovanských národov tým, že v diele Myšlienky k filozofii dejín ľudstva uprednostnil slovanské národy a uviedol, že sa dostanú na čelo humanistického vývoja
- sentimentalizmus:
 - filozofický a literárny smer
 - city, citové zážitky, súcit k biednym a utláčaným
- v spoločnosti sa zdôrazňovala úloha jednotlivca (subjektivismus)
- vzniká kult jednotlivca (individualizmus), ktorý vzdoruje osudu a pomáha ľudstvu (titanizmus)
- súčasne sa medzi jeho vnútorným svetom a ostatným svetom začínali rozporovať
- človek pociťoval osamelosť a upadal do pesimizmu

PRINCÍPY ROMANTIZMU

- romantizmus má v jednotlivých obdobiach a národných literatúrach rôzne podoby
- popri utíkaní sa do minulosti, uzatváraní sa do seba sa objavujú výzvy do revolúcie a vízie nového sveta
- literatúra sa chápe ako prostriedok poznania tajomstiev života, nástrojom tohto poznania je fantázia ako protest proti stiesňujúcej skutočnosti a túžba po krajšom živote
- romantizmus vytvoril nového hrdinu, ktorý bol v ustavičnom rozpore so skutočnosťou
- autor zväčša vkladá do svojej postavy autobiografické črty – autoštylizácia
- konflikt romantizmu spočíva v rozpore medzi snom a realitou a uplatňuje sa tu „harmónia kontrastov“
- narúšajú sa hranice medzi literárnymi druhmi a žánrami (synkretizmus)
- hlavný literárny druh – lyrika (fantázia)
- epika – básnická poviedka
- lyricko-epické útvary – balada
- umelci nachádzali zdroj v ľudovej slovesnosti i v historizme
- oživil jazyk prvkami hovorovej reči

EURÓPSKA ROMANTICKÁ LITERATÚRA

Francúzska literatúra

- Jean Jacques Rousseau:
 - tulácky život, viacero zamestnaní
 - aj hudobný skladateľ
 - diela:
 - *Rozprava o nerovnosti*:
 - súkromné vlastníctvo – príčina nerovnosti medzi ľuďmi
 - návrat k neporušenosti prírody
 - *Emil alebo O výchove* – pedagogický román o výchove detí k prírode
 - *Júlia alebo Nová Heloisa*:
 - román
 - vrcholné dielo európskeho sentimentalizmu
 - príbeh lásky šľachtického dievčaťa Júlie a jej učiteľa
 - filozofia – človek je dobrý, ale kazí ho spoločnosť
- Victor Hugo:
 - zakladateľ francúzskeho romantizmu, básnik, dramatik, prozaik, esejista
 - poézia – *Kontemplácie* (lyrika), *Legenda vekov* (cyklus epických básní)
 - dráma – *Cromwell*, *Hernani*, *Ruy Blas* [Rü Bla]

- próza – *Chrám Matky Božej v Paríži, Bedári, Robotníci mora, Deväťdesiattri*

Povinné čítanie 5 (Victor Hugo – Chrám Matky Božej v Paríži)

- Autor: Victor Hugo
- Názov diela: *Chrám Matky Božej v Paríži*
- Rok vzniku: 1832
- Literárny druh: epika
- Literárny žáner: historický román
- Kompozícia: 2 časti, delia sa na knihy (11)
- Dej: Odohráva sa v 15. storočí v Paríži, hlavne v Chráme Matky Božej.
- Obsah:
 1. Prvá kniha:

Je deň bláznov, ľudia sa zhromaždili v sále, aby privítali kardinála a pozreli si mravoučnú drámu. Keďže kardinál neprichádza, začína sa hra skôr. Príchodom kardinála sa záujem o hru takmer stratí, divákov zaujme najmä „pančuchár“, ktorý sa zhováral so žobrákom a ktorý aj navrhol aby zvolili kráľa bláznov. Najlepšiu grimasu má Quasimodo, ktorého vyniesli zo sálu. Hra, ktorú diváci pozerali, stratila posledného diváka vtedy, keď sa na nádvorí zjavila Esmeralda.
 2. Druhá kniha:

Gringoire vyšiel z paláca a keďže už nemal na zaplatenie činže, išiel sa prechádzať po temných uličkách Paríža a zamýšľal sa nad svojou neúspešnou hrou. Keďže bol sklamaný jej neúspechom, rozhodol sa, že sa tiež zapojí k slávnosti a dúfal, že sa mu ujde niečo pod zub. prišiel na námestie de Gréve, kde boli zhromaždení ľudia pozerajúci sa na tancujúcu krásnu cigánku Esmeraldu s kočiškou. Jej vystúpenie však prerušil sprievod vezúci kráľa bláznov Quasimoda. Pri Quasimodovi sa zhromaždili ľudia a nahneváný kňaz, ktorý Quasimodovi nariadil, aby zoskočil z nosidiel. Potom aj s ním odišiel. Po tejto udalosti si Gringoire povedal, že bude sledovať Esmeraldu. Po čase sa od nej vzdialil a zrazu začul jej výkrik. Bežal jej na pomoc a videl ako ju drží Quasimodo. Ten ho potom aj omráčil a Gringoire upadol do bezvedomia. Kapitán kráľovskej stráže Esmeraldu vytrhol z rúk Quasimoda, tá sa ho spýtala ako sa volá a utiekla. Gringoire sa prebral v noci a pustil sa na cestu späť. Po ceste sa však dostal na Dvor divov a tam ho chceli príslušníci parížskej chudoby obesiť. Esmeralda ho však zachránila tým, že si ho vzala za muža (len aby ho zachránila, nie z lásky), a teda podľa pravidiel nemusel byť obesený a od tej chvíle patrí medzi túto zberbu.
 3. Tretia kniha:

Opis Chrámu Matky Božej a Paríža z vtáčej perspektívy.
 4. Štvrtá kniha:

Quasimodov príbeh (V roku 1467 našiel v kostole Claude Frollo veľmi ošklivé dieťa, ktoré si nechal a pomenoval ho Quasimodo. Keď bol Quasimodo veľký, dostal na starosť kostolné zvony, z ktorých ohluchol. Je pre Frolla otrokom.). Príbeh arcidiakona Claude Frolla (Musí sa starať o brata, zastupovať mu otca i matku. Je veľmi učený, vplyvný a majetný).
 5. Piata kniha:

Príbeh návštevy u Claude Frolla – nedôležité.
 6. Šiesta kniha:

Quasimoda predviedli pred hluchého sudcu, ktorý ho vypočúval. Vzniká komická situácia, pri ktorej sa bavia dvaja hluchí. Skončí tým, že súd odsúdi Quasimoda na bičovanie na pranieri. Quasimoda bičujú, ľudia po ňom hádzajú rôzne predmety a on prosí o vodu. Esmeralda mu ju dá. Na námestí v kaplnke je kajúcnica, ktorá mala kedysi nádherné dieťa (Esmeralda), ktoré jej však ukradli cigáni (odvtedy ich nenávidí) a namiesto nej jej dali ošklivého chlapca (Quasimodo), ktorého sa zbavila v kostole.
 7. Siedma kniha:

Esmeralda má dohodnutú schôdzku s Phoebom (kapitán stráže, ktorý ju zachránil). Frollo, ktorý je do Esmeraldy nešťastne zamilovaný, sa o tom dozvie a keď Phoebus zvädza Esmeraldu, vážne zraní Phoeba.
 8. Ôsma kniha:

Esmeraldu obvinili z vraždy a ona sa pod nátlakom priznala. Phoebus sa vyliečil zo svojich zranení a išiel do Paríža za L'alianou. Esmeraldu už išli popraviť, keď vtom zazrela Phoeba a začala naňho kričať. Quasimodo ju potom zachránil pred popravou a odniesol ju do Chrámu Matky Božej, kde mohla nájsť azyl.
 9. Deviata kniha:

Quasimodo dal Esmeralde svoje prestieradlá a tiež píštku, pomocou ktorej ho môže zavolať. Pravidelne jej nosil jedlo. Esmeralda ho poprosila, aby jej dovedol Phoeba, ktorý však nechcel prísť. Claude Frollo prišiel za ňou do izby a začal ju obťažovať. Esmeralda zapískala na píštku a Quasimodo by bol zabil Frolla, keby včas nepoznal, že je to jeho pán.
 10. Desiata kniha:

Gringoire spolu s Frollom naplánovali záchranu Esmeraldy. V noci Gringoire prišiel po svojich kamarátov z Dvora divov a spoločne zaútočili na Chrám Matky Božej. Quasimodo si myslel, že idú ublížiť Esmeralde a tak na nich hádzal rôzne veci. Potom dokonca zabil mladého Jehana Frolla. Keď už mali žobráci preniknúť do Chrámu,

objavil sa kráľ s vojskom a pobil ich. Quasimodo chcel svoje víťazstvo ísť oznámiť Esmeralde, ale ona už v izbičke nebola.

11. Jedenásta kniha:

Esmeraldu uniesol nejaký muž s Gringoirom. Odniesli ju k člnu a preplavili sa na druhú stranu. Tam Gringoire s kozičkou zmizli a ostala iba Esmeralda s tajomným mužom – Claude Frollo. Ten jej dal na výber – buď on alebo šibenica. Esmeralda si vybrala šibenicu. Frollo ju nechal podržať kajúnci kým pohľadá stráž. Tá v nej však spoznala dcéru, vyrazila mreže a vpustila ju dnu. Keď prišla stráž, povedala im, že ju pustila, tí jej však neverili a vyrazili otvor do kaplnky. Potom Esmeraldu obesili a umrela s ňou aj jej matka. Quasimodo zúfalo hľadal Esmeraldu po celom Chráme, ale nenašiel. Potom videl arcidiakona, ako vchádza do Chrámu a zazrel na námestí de Gréve mŕtvu Esmeraldu. Zhodil arcidiakona dolu a zmizol. Claude Frollo našli mŕtveho.

- romantický kontrast – krásna a dobrá Esmeralda, ošklivý a dobrý Quasimodo, zlý Frollo

Nemecká literatúra

- útlak, nesloboda, nespokojnosť vyvolali v Nemecku hnutie zvané Sturm und Drang (Búrka a vzdor):
 - búrenie sa proti vtedajšej spoločnosti
 - ich revolta bola živelná
 - proti nadvláde rozumu, uplatnenie všetkého, čo je prirodzené
 - Johann Wolfgang Goethe:
 - študoval právo v Lipsku
 - tu stretol teoretika hnutia Herdera a pridal sa k nemu
 - buričské nálady, odpor voči feudálnemu absolutizmu – óda *Prometeus*
 - nešťastná láska k Charlotte Buffovej – román *Utrpenie mladého Werthera*:
 - vo forme listov
 - mladý vzdelaný muž sa nešťastne zaľúbi do nevesty a neskôr manželky svojho priateľa
 - nedokáže sa s tým vyrovnáť, spácha sebevraždu
 - prichádza do Weimaru, stáva sa ministrom (jeho reformy sú nepochopené), venuje sa prírodovedným štúdiám, z depresie sa odchádza liečiť
 - návrat – drámy *Ifigénia v Tauride*, *Torquato Tasso*, *Egmont*
 - najvýznamnejšie dielo – veršovaná dráma *Faust*:
 - stredoveká povesť o legendárnom učencovi Faustovi
 - Faust uzavrie v snahe byť dokonalý zmluvu s diablom Mefistofelom, nakoniec nachádza zmysel života v práci pre spoločnosť
 - pred smrťou premení močaristý kraj na kraj hojnosti a šťastia
 - Faust zomiera, no Mefistofeles stávkou prehráva, lebo sa Faust zachráni zásahom vyššej moci
 - Faust je stelesnením ľudskej aktivity, tvorivej práce, Mefistofeles sebeckta a túžby po moci
 - hoci sú v Goetheho dráme fantastické prvky, vedeckými a mravnými poznatkami smeruje k realizmu
 - jeho dielo prekladali mnohí slovenskí autori
 - Friedrich Schiller:
 - básnik a dramatik
 - túžba po národnej a osobnej slobode, boj proti tyranii
 - študoval na vojenskej akadémii, stal sa vojenským lekárom
 - počas štúdií čítal zakázané knihy francúzskych osvietenecov, nadchýnal sa ideami slobody, začal literárne tvoriť
 - dráma *Zbojníci*:
 - vzdor proti tyranii
 - hlavný hrdina – Karol Moor
 - mladší brat ho očierni pred otcom, aby zdedil sám rodinný majetok
 - otec mu uverí, staršieho brata vydedí
 - Karol sa stáva zbojníkom, aby pomstil krivdu
 - po otcovej a bratovej smrti uzná nevyhnutnosť svetských zákonov a vydá sa do rúk súdu
 - meštianska tragédia *Úklady a láska*:
 - odhaľuje tu pokryteckú morálku spoločnosti
 - dráma o láske šľachtica k dcére chudobného muzikanta
 - šľachtic uverí intrigám o nevere svojej milej, až keď mu milá umiera v náručí, oznámi mu, že ho oklamali
 - obaja zomierajú, no vinníci sú usvedčení
 - odchádza od armády, žije v biede, s pomocou Goetheho sa stáva profesorom dejín v Jene
 - tu píše ódu *Pieseň na radosť* (L. v. Beethoven – 9. symfónia *Óda na radosť*)

- posledné roky života – drámy *Mária Stuartová*, *Panna Orleánska*, *Viliam Tell* (boj Švajčiarov proti Habsburgovcom)
- Heinrich Heine:
 - najrevolučnejší básnik a prozaik
 - lyrika – prvky ľudovej poézie s pochmúrnymi prvkami
 - básne mladosti – *Knihy piesní* (mnohé básne zhudobnené alebo zľudoveli)
 - *Obrazy z ciest*:
 - snaha pomáhať pri pretváraní spoločnosti
 - nový druh fejtónu – zmes žánrových obrazov z ciest po Nemecku, Anglicku a Taliansku a spoločensko-politickej satiry
 - ostro kritizuje sociálnu nerovnosť, zaostalosť a nacionalizmus
 - satirická skladba *Nemecko*, *Zimná rozprávka*:
 - lyrický cestopis
 - autor vyjadruje náramný smútok a žiaľ, že musí opustiť Paríž aj s jeho obyvateľmi a sľubuje, že sa vráti, no teraz musí ísť do vlasti
 - 1831 – odchádza do Paríža, vydáva zbierku *Časové básne*
 - ťažko chorý – zbierka *Romanzero*
 - zomiera v Paríži

Anglická literatúra

- (lord) George Gordon Byron:
 - básnik, rebel, novátor
 - pochádzal z aristokratickej rodiny, zdedil majetok i šľachtický titul
 - obhajoval práva roľníkov
 - cestoval po Európe a po návrate napísal lyricko-epickú skladbu *Childe Haroldova púť*:
 - o cestách a úvahách (o zotročovaní a stave spoločnosti) pútnika po európskych krajinách
 - opisy krajiny vtipne dopĺňa aktuálnymi politickými komentármi
 - rozlúčka s vlasťou
 - už nie je viac domovom
 - smútok kastelána za zemou, rodinou
 - básnická poviedka (úvahy, city) – *Džaur*, *Korzár a Manfréd*
 - satira na negatívne spoločenské javy – básnická skladba *Don Juan* – nenútený vtip, ostrý výsmech
 - idea slobody – *Chillonský väzeň* – titanizmus
 - vytvoril nový typ hrdinu – silnú osobnosť (titana), ktorý nemôže zvíťaziť v nerovnom boji so spoločnosťou, lebo je osamelý
- Percy Bysshe Shelley:
 - básnik
 - písal lyrické básne, v ktorých sú úvahy o svete, o človeku, o nezničiteľnosti života i krásne opisy prírody
 - *Odpútaný Prometheus*:
 - viera v príchod nového veku
 - vychádza z Aischylovej antickej tragédie *Pripútaný Prometheus*
 - proroctvo o nevyhnutnom páde tyranov a oslobodení ľudstva
 - jeho básnická tvorba je syntézou ideálov krásy a revolučnej veštby premeny sveta

Ruská literatúra

- v období nevoľníctva a krutého cárskeho despotizmu ⇒ povstania ⇒ literatúra zameraná na boj proti útlaku a bezprávniu
- takýto charakter – Alexander Sergejevič Puškin:
 - zo šľachtickej rodiny, ale od mlada sympatizoval s odporcami cárizmu
 - politické verše ⇒ vyhnanstvo na juh – tu vznikli romantické poémy *Kaukazský zajatec* a *Cigáni*
 - báseň *Na Sibír* – sympatizovanie s dekabristami
 - história Ruska, otázky spravodlivosti a krivdy, slobody a zodpovednosti – tragédia *Boris Godunov*, poémy *Poltava* a *Medený jazdec*
 - od romanticky ladených príbehov (*Piková dáma*, *Povesti Belkina*) Puškina prechádza k realistickému zobrazeniu skutočnosti
 - *Eugen Onegin*:
 - veršovaný román
 - zobrazuje „zbytočného človeka“
 - mladý Onegin odchádza na vidiek

- na dedine sa nudí, pre malichernosť zabije v súboji svojho priateľa, odmietne lásku Tatiany a vnáša nepokoj do jej života
- bezcieľne putuje po Rusku, po návrate do Petrohradu stretáva Tatianu ako manželku kniežat'a
- vyznáva jej lásku, no ona ho odmieta
- *Kapitánova dcéra*:
 - povesť
 - ľúbostný príbeh mladého šľachtica a dcéry veliteľa pevnosti
 - hlavný hrdina – Pugačov – vodca povstania, ktoré je potlačené a on je popravený
- *Dedina* – opisuje a vychvaľuje miesto, kde jeho srdce zbaví sa zla, duša a rozum nachádzajú kľud a vyjadruje presvedčenie, že sa polepší a zbaví sa nástrah zla, kontrast medzi mestom a dedinou

Poľská literatúra

- poľský romantizmus je spojený s národným bojom za samostatnosť a jeho duchovným vodcom sa stal Adam Mickiewicz:
 - univerzitné štúdiá – člen spolku študentov, ktorých cieľom bola vlastenecká výchova, vzdelávanie a družnosť – *Óda na mladosť*:
 - oslava mladosti
 - svornosť
 - svorná mládež spôsobuje radosť
 - po odhalení spolku – vyhnanstvo v Rusku – historický epos *Konrad Wallenrod*
 - 1829 – odchádza do emigrácie a stáva sa publicistom
 - Paríž – národný epos *Pán Tadeáš*

Maďarská literatúra

- Sándor Petöfi:
 - z chudobnej rodiny, matka – Slovenka
 - putuje po krajine, spoznáva život ľudu, inšpiruje sa ľudovou slovesnosťou
 - *Vítaz Janko*:
 - veršovaná rozprávka
 - hrdina prežíva rôzne dobrodružstvá, bojuje proti Turkom, putuje ríšou rozprávok, stretáva svoju mŕtvu milú utýranú macochou a oživuje ju
 - revolúcia (1848) – píše revolučné básne (*Obeste kráľov!*), ľúbostnú, reflexívnu a prírodnú lyriku, epickú skladbu *Apoštol*
 - hynie v boji

Česká literatúra

- v 30. rokoch 19. storočia sa do popredia dostáva:
 - snaha zjednotiť a rozšíriť české národné hnutie
 - sloboda národa
 - revolučne narodená mládež (francúzska revolúcia) si uvedomovala, že sa treba spoliehať len na vlastné sily
- Josef Kajetán Tyl:
 - problémy súčasnosti
 - divadelné hry *Fidlovačka (Kde domov můj)*, *Strakonický dudák* (vernosť vlasti, odsudzuje obdiv k cudzine)
 - poviedky
- Karel Hynek Mácha:
 - básnik (nenapodobňoval iba folklór)
 - študoval právo, v Litoměřicích pracoval v advokátskej kancelárii, žil v biede, infekčná choroba ⇒ zomrel mladý
 - próza:
 - pocity osamelosti a zbytočnosti – *Křivoklad* (historická), *Marinka* (autobiografická)
 - vydedenci v spoločnosti – román *Cikáni*
 - lyricko-epická skladba *Máj*:
 - 4 spevy, 2 intermezzá
 - Vilém, ktorého otec v mladosti vyhnal z domu, sa stáva vodcom zbojníkov, zavraždí zvodcu svojej milej nevediac o tom, že je to jeho otec. Jarmila (jeho milá) spácha samovraždu, Viléma popravia.
 - reflexia a obrazy prírody (lyrika), stupňujúci sa dej (epika)
 - kontrast prírody a lásky s neúprosnou smrťou a strašnými udalosťami
 - Vilém – romantický hrdina (búri sa proti spoločnosti, je osamelý, hynie)
 - kritika neprijatá

- Karel Jaromír Erben:
 - básnická zbierka Kytice – dávne predstavy o svete
 - balady – *Polednice, Svatební košile, Vodník* – zložitost' života
- Božena Němcová:
 - detstvo – Ratibořice, babička
 - zbierala ľudové rozprávky (*Slovenské pohádky a pověsti*)
 - *Babička* – skoro román (ale žiadny konflikt a dej)
 - blízky vzťah k ľudu a súcit s jeho utrpením
 - spolupracuje so štúrovcami

SLOVENSKÁ PREROMANTICKÁ A ROMANTICKÁ LITERATÚRA

• (1830 – 1850)

- v 30. rokoch 19. storočia zasahuje revolučné hnutie aj Uhorsko (živelné sedliacke vzbury)
- je vedené strednou šľachtou a zemianstvom
- boj proti Viedni – národnoslobodzovací charakter
- na čele hnutia za samostatnosť Uhorska – Lajos Kossuth ⇒ maďarizácia, ktorá hatila úsilie slovenských národovcov
- slovenské národné hnutie – dvojaký útlak – národnostný maďarský a hospodársky rakúsky
- v roku 1829 vzniká Spoločnosť česko-slovenská na bratislavskom lýceu:
 - zakladatelia – Karol Štúr, Samo Chalupka
 - zo začiatku – študentský samovzdelávací spolok
 - príchod L. Štúra – zmena programu, orientácia na národné a politické otázky
 - vlastenectvo prehlbovali slávnosti na pamiatku významných historických udalostí (24. 4. 1836 – tajná vychádzka na Devín – symbolické mená)
 - vláda ju r. 1837 zakázala
- vedúci členovia začínajú pracovať na bratislavskom lýceu v rámci Katedry reči a literatúry česko-slovenskej:
 - Ľudovít Štúr:
 - zástupca profesora Palkoviča
 - 1843 – z katedry odvolaný za vlasteneckú činnosť, najhorlivejší prívrženci odišli demonštratívne z Bratislavy do Levoče (Janko Matúška: *Nad Tatrou sa blýska*)
- spisovný jazyk:
 - 1843 – dohoda o uzákonení spisovného jazyka na spoločnej schôdzke Štúra, Hurbana a Hodžu na Hurbanovej fare v Hlbokom (schválené J. Hollým)
 - základ – stredoslovenčina
 - fonetický pravopis
 - proti uzákoneniu – Ján Kollár

Charakter preromantickej a romantickej literatúry

- 30. roky 19. storočia:
 - spisovatelia sa chceli účastniť na premene spoločnosti – nad osobnými citmi prevažuje láska k vlasti, slovenský humanizmus
 - zdôrazňovanie ľudovej slovesnosti
- Karol Kuzmány:
 - teoretické práce – odporca klasicizmu; v básnickej tvorbe sa z neho nevedel vymaniť
 - idylický epos *Běla*:
 - časomiera
 - ideálny meštiansky život
 - podrobný opis 1 dňa študentského majálesu, ktorého vyvrcholením sú zásnuby Běly (dcéra učiteľa) a Milnova (vzdelaný obchodník, uvedomeľý Slováč)
 - predstavenie slovenskej mládeže a vzdelaného meštianstva
 - časopis Hronka:
 - 3 roky ho vydával
 - články o princípoch romantickej estetiky
 - román *Ladislav*:
 - jadro – sentimentálna poviedka a cestopis
 - Ladislav, zeman pokrokových názorov, sa zaľúbi do Hanky, dcéry farára
 - pred svadbou sa vyberie na cestu po Európe – denník (úvahová časť)
 - návrat, svadba, Hanka predčasne zomiera
 - reakcia autora na súčasnosť, horlil za slovanskú vzájomnosť, obhajoval slovenčinu

- hymnická pieseň *Kto za pravdu horí* (myšlienka slobody)
- svojou teoretickou i umeleckou tvorbou pripravoval cestu novej štúrovskej generácii
- štúrovska literatúra:
 - základ – ľudová slovesnosť (nie antika ani západ)
 - hlavný literárny druh – lyrika
 - nové žánre (duma, krakoviak), ponášky na ľudovú pieseň a balady
 - veršovaná epika:
 - popretkávaná lyricko-reflexívnymi prvkami – básnik zasahuje do deja a komentuje ho
 - próza – historické povesti, kratšie prózy zo súčasného života (satira)
 - dráma – len malý rozvoj (nedostatočné možnosti scénickej realizácie)
 - koniec slovenského národného obrodzenia, začiatok realizmu
 - žiadny individualizmus ani titanizmus

Eudovít Štúr

- vedúca osobnosť v období vrcholiaceho národného obrodzenia
- narodenie – rodina učiteľa
- 1829 - lýceum v Bratislave – horlivý člen Spoločnosti česko-slovanskej
- proti národnému útlaku, presadzuje myšlienku slovanskej vzájomnosti
- po zrušení Spoločnosti preniesol jej činnosť na Katedru reči a literatúry česko-slovanskej, kde pôsobil ako zástupca profesora Palkoviča
- 2-ročný študijný pobyt v Halle – prehĺbenie vedomostí a vlasteneckého cítenia
- návrat – vystúpenia proti pomäťarčovaniu Slovákov ⇒ 1843 – odvolanie z Katedry; prechádza na politickú a publicistickú činnosť
- uzákonenie slovenčiny:
 - 1843 – s Hurbanom a Hodžom na fare v Hlbokom
 - odôvodnenie – *Nárečja slovenskuo a potreba písanja v tomto nárečí* (samostatný národ – iba celok s vlastnou jazykovou, duchovnou a materiálnou svojbytnosťou)
 - *Náuka reči slovenskej* – hláskoslovie, morfológia, pravopis, skladba (1846)
- 1845 – povolenie vydávať noviny ⇒ *Slovenskje národnje novini s prílohou Orol tatránski* (1845 – 1848):
 - stredisko národného života
 - slovenské politické noviny – hosp. a politické problémy
 - zrušenie poddanstva, zdanenie šľachty, zrušenie feudalizmu
- máj 1848 – podnet Štúra, Hurbana, Hodžu – schôdzka predstaviteľov národného hnutia v Liptovskom Mikuláši – *Žiadosti slovenského národa* (uplatnenie slovenčiny, autonómia Slovenska) – neakceptované, zatykač ⇒ útek do Čiech
- september 1848 – Slovenská národná rada vo Viedni – organizácia povstania – potlačené (cisár nesplnil ich nádeje)
- po 1848 – Bachov absolutizmus
- posledné roky – Modra (zomrel na poranenie pri poľovačke)
- básnická tvorba:
 - študent – *Dumky večerní* – romantický smútok
 - *Smlúva Slováku* – odhodlanie bojovať za Slovákov
 - revolúcia – nepíše
 - 1853:
 - *Spevy a piesne*:
 - porevolučné roky
 - epické i lyrické elegické básne
 - názory na literatúru – *O národných písniach a pověstech plemen slovanských* – historická kniha
 - 1867 – sklamanie z revolúcie, kritika Rakúska – *Slovanstvo a svet budúcnosti*

Samo Chalupka

- narodil sa v Hornej Lehote v národne uvedomelej rodine
- starší brat Ján – dramatik
- zakladateľ (aj on) a aktívny člen Spoločnosti česko-slovanskej
- 1830 – dobrovoľník v poľskej armáde
- návrat – kňaz, pôsobí vo svojom rodisku, zomiera tu
- tvorba:
 - prvé básne – biblická čeština (onedlho však presedlal na slovenčinu)
 - zbieranie folklóru – ponáška diel na ľudové piesne (*Koníčku môj vraný*)
 - 1848-49:

- tvorí menej
- lyrické básne v časopisoch vyšli v zbierke *Spevy* (1868):
- politický program národného hnutia
- historická epika, historický spev (Jánošík, protiturecké boje) – *Likavský väzeň*:
 - Jánošík verí, že sa dostane na slobodu
 - kolektívny hrdina
 - v tejto a v ďalších básňach – monumentalizmus – úzka súvislosť básne s nejakým statickým úkazom (hrad, rieka, bralo)
 - vatra – symbol slobody
- ďalšie básne o Jánošíkovi: *Junák, Kráľohoľská*
- protiturecká tematika:
 - *Boj pri Jelšave* – víťazia Slováci
 - *Turčín Poničan*:
 - veršovaná povesť
 - poturčenec odnáša ženu do otroctva, zistí, že je to jeho matka, matka s ním nezostáva v prepychu, ide späť na Slovensko
 - *Branko* – zvolenský zbojník – bojovník za práva ľudu proti pánom
- *Mor ho!*:
 - hrdinská báseň, lyricko-epická, historická
 - dej:
 - cisár Constantinus v r. 358 vtrháva do Panónie, aby si podrobil odbojné kmene Lemiakov (Slováci – ideálne vlastnosti)
 - Dunaj:
 - slovenskí junáci prinášajú mierové posolstvo – slobodomyselnosť, hrdosť
 - cisár neuznáva ich slobodu, junáci zomierajú v boji proti presile, no ako víťazi
 - hrdina – kolektívny
 - hlavná myšlienka – boj za slobodu („voľ nebyť ako byť otrokom“)
 - rozprávanie, opis (boja, tábora, krajiny, mládencov), charakteristika (mládencov)
 - cár – pyšný, panovačný – kontrast
-
- *sylabický veršový systém*:
 - *nie je stopovo organizovaný*
 - *dvojveršia – rovnaký počet slabík ⇒ rytmus*
 - *z ľudovej piesne*
 - *jednoduchosť vyjadrenia*

Janko Kráľ

- najrevolučnejší a najsubjektívnejší štúrovec
- 1842 – ide na bratislavské lýceum:
 - Štúrova mládež
 - prvé básne v slovenčine uverejnené v almanachu Nitra
- 1843 – po Štúrovom zosadení z funkcie zástupcu profesora demonštratívne opúšťa Bratislavu a píše báseň *Duma bratislavská*
- osamotenosť v svojich radikálnych názoroch – báseň *Orol* (mládenec opúšťa matku a vlasť, aby išiel bojovať až dokým nezahynie)
- boj a rozpor – jeho ľudský i básnický osud – *Orol vták* („radšej zhynie v poli, ako by žil v nevoli“)
- jar 1848 – vyzýva ľudí v Honte (v okolí Šiah), aby povstal – *Krajinská pieseň* (prívitanie revolúcie)
- 10-mesačný trest za buričstvo
- jar 1849 – Liptovský Mikuláš – dobrovoľnícky oddiel – *Jarná pieseň* (o slobode)
- sklamanie z revolúcie – revolučná báseň *Šahy*
- balady:
 - vystihujú pocity mladých ľudí, ktorí sa postavili proti svetu s odhodlaním priniesť aj tie najväčšie obete
 - *Zverbovaný*:
 - dramatizovaný výjav ľudového života
 - *Janík*:
 - zrastený s ľudom
 - syn prírody, odbojný, nepokojné črty – východisko zbraň
 - záver – výzva do boja
-

- mravné konflikty:
 - *Povesť* – potrestaná neúcta k starobe
 - *Skamenelý* – nevera milého, porušenie prísahy
 - *Križ a čiapka* – roztopašnosť, zneuctenie hrobu
- sociálne:
 - *Pán v trní*:
 - pán zbadá pri návrate z poľovačky krvavé znaky, pomätie sa, uteká, zapletie sa do trnia
 - gradácia
 - obžaloba všetkých, ktorí zdierajú ľud
 - *Kvet*:
 - sklamanie a bolesť
 - nárek dievčaťa, ktoré matka nasilu vydala za bohatého starého vdovca; zomiera od žiaľu
- básne:
 - cyklus básní *Dráma sveta*:
 - pesimistický pohľad na minulosť a prítomnosť
 - *Vojna* – história – boj o moc, vláda diabolských síl, ktorá vedie k vojnám a zotročeniu ľudstva
 - *Zloboh (Minister)* – predstavenie utláčateľov a ich metód (rakúsky premiér Metternich)
 - *Remeselník, Sedliak, Ovčiar* – ťažký život ľudu
 - reflexívna a filozofická lyrika
 - jánošíkovská tematika:
 - *Výlomky z Jánošíka*:
 - *Janko* – obraz mladého pána znechuteného mestom, odchádza do nepokojnej prírody, pri divej jazde mu zamrzne kočiš, zamýšľa sa nad sebou a nad životom chudobného ľudu
 - *Žobrák* – hrdina, ktorý trestá panskú svojvôľu, panská presila ho dokaličí, po rokoch sa vracia ako žobrák a hlása príchod novodobého Jánošíka
 - *Zbojnícka balada* – proti panskému svetu
 - po revolúcii:
 - netvorí veľa
 - memorandové akcie – *Duma slovenská*
 - odvaha do boja za národnú rovnoprávnosť – *Slovo*
- balada *Zakliata panna vo Váhu a divný Janko* (1844):
 - vyjadrené všetky rozpory, smútok, nespokojnosť so svetom, ale aj láska k ľuďom a vôľa priniesť im slobodu
 - prvá časť:
 - lyrický opis svojho vnútra, nenachádzajúceho nikde pokoj
 - kontrast – idylický obraz prírody
 - dedina i najbližší ho nechápu – je divný, hrdý, ukrutný, divý
 - druhá časť:
 - baladický príbeh
 - Janko uvidí zakliatu pannu vo Váhu a vrhne sa do vody, aby ju zachránil
 - pastierik prináša novinu o Janíkovej smrti

Andrej Sládkovič – Braxatoris

- narodil sa v rodine učiteľa
- 1840 – ide študovať na bratislavské lýceum, prehlbuje si záujem o literatúru
- nadávka pansláv
- pôsobil ako domáci učiteľ – zaľúbil sa do Márie, rozchod s ňou naňho ťažko zapôsobil
- revolúciu privítal hymnickou piesňou *Zaspievam pieseň o slobode vlasti*
- *Sôvety v rodine Dušanovej*:
 - prvá báseň, filozoficko-reflexívna, využíva paródiu i satiru
 - inšpiroval sa v nej Hegelovou estetikou
- uvedomoval si, že človek je súčasťou prírody
- *Marína*:
 - ľúbostná lyricko-epická skladba, má dve časti
 - 10-veršové strofy
 - prvá časť – nešťastná láska k Maríne
 - druhá časť:
 - reflexívno-symbolická časť, láska nadobúda nadosobný spoločenský charakter, básnik vyslovuje svoj ideál krásy, ktorého stelesnením je Marína
 - postupne sa prelína básnikova láska k dievčaťu s láskou k otčine (preto bola báseň napádaná)

- Marína na nátlak rodiny dáva prednosť hmotnému zabezpečeniu
- ľúbostný cit básnik zamieňa mladosťou, ktorú chápe ako stav duše, túžbu človeka po kráse
- záver skladby nevyznieva tragicky, ale ako spomienka na krásnu lásku
- *Detvan*:
 - lyricko-epická skladba
 - 5 spevov: Martin, Družina, Slatinský jarmok, Vohľady, Lapačka
 - s jednotlivými spevmi sa rozvíja charakter Martin, dedinského mládenca sa stáva bojovník proti zlu a zástanca utláčaných
- viera v budúcnosť Slovenska – *Nehaňte ľud môj*
- niektoré básne znárodnili (*Hojže, Bože, ...*)
- idea slovanstva:
 - *Milica* – srbsko-turecké boje
 - *Gróf Mikuláš Šubič Zrínsky na Sihoti* – 300. výročie narodenia chorvátskeho národného hrdinu
- príležitostné básne:
 - *Svätomartiniáda* – memorandové zhromaždenie
 - *Lipa cyrilometodejská* – 1000. výročie príchodu vierozvestov (1863)

Povinné čítanie 6 (Andrej Sládkovič – Detvan)

- Autor: Andrej Sládkovič
- Názov diela: *Detvan*
- Rok vzniku: 1847
- Literárny druh: lyrika/epika
- Literárny žáner: lyricko-epická skladba
- Kompozícia: 5 spevov
- Dej: Odohráva sa na Slovensku, v Detve.
- Obsah:
 1. spev:

Je oslavou krásy podpolianskej prírody s dôrazom na zrastenosť ľudí s prírodou. Autor nás zoznamuje s hlavným hrdinom, detvianskym mládencom Martinom Hudcovic, jeho výzorom a záľubami. Martin zabije sokola, ktorý sa vrhol na bezbranného zajaca.
 2. spev:

Úvahy o ľudovom umení a o viere v budúcnosť slovenského ľudu. S Martinom sa stretávame na sabaši, kde sa dozvie, že sokol, ktorého zabil, bol kráľa Matiaša. Pri návrate zo salaša vyslobodí z rúk zbojníkov svoju milú Elenu a jedného z nich zabije.
 3. spev:

Najepickejší. Na jarmok prichádza kráľ Matiaš s družinou, Martin sa mu ide ospravedlniť, že mu zabil sokola, správa sa pri tom prirodzene a smelo, čo zapôsobí na Matiaša (demokratický panovník). Keď vyjde najavo, že Martin zabil aj zbojníka, kráľ ho odmení kantárom a koňom.
 4. spev:

Je obrazom Eleny, ktorú básnik zobrazuje ako ideál Slovenky. Preoblečený kráľ sa jej zalieča, ale ona ho odmieta, lebo ľúbi Martina, kráľ očarený jej krásou jej daruje prsteň.
 5. spev:

Je obrazom verbovania na dedine. Martin vstupuje do Čierneho pluku kráľa Matiaša pod podmienkou, že si môže ponechať svoj kroj, fujaru, valašku a Elenu.

Ján Botto

- najdôslednejšie vychádzal z ľudových foriem
- 1844 – študuje na lýceu v Levoči, zažije búrlivý príchod študentov z Bratislavy, ktorí opustili lýceum pre odvolanie E.Štúra z katedry
- zapojil sa do činnosti Jednoty mládeže slovenskej (Ján Francisci) a tvorí:
 - téma – zakliatosť Slovenska:
 - *Orol* – ľud čaká na smelého junáka a verí v oslobodenie
 - *K mladosti* – revolučné horlenie, odsudzuje pasivitu mládeže
 - *Báj na Dunaji* – zakliata krajina (Slovensko čaká na víťaza, ktorý ho oslobodí)
- z Levoče odchádza do Pešti za štúdiom zememeračstva, tu zažíva revolúciu (neúčastní sa, ale reaguje na ňu básňou *Pochod a v Piesňach vojenských*)
- po skončení štúdia pôsobí ako zememerač v Banskej Štiavnici a Banskej Bystrici, kde aj zomiera
- balady:
 - prvé porevolučné básne
 - *Žltá ľalija* – o porušení manželskej prísahy vernosti – Eva sa po Adamovej smrti vydá a ten si po ňu príde

- hrôza, utrpenie, životná tragika:
 - *Ctibor* (znesväti nedeľu poľovačkou, a preto je potrestaný)
 - *Margita a Besná* (povešť o vdove, ktorá sotí svoju nevlastnú dcéru zo skaly do Váhu, pomätie sa a skočí tiež)
- ústredná idea – víťazstvo spravodlivosti
- *Smrť Jánošíkova* (1862):
 - 9 spevov + lyrický predspev
 - predsmrtné vízie a smrť Jánošíka
 - lyricko-epická, reflexívna skladba
 - idealizácia
 - 1. spev – Oslava Jánošíka a jeho družiny a ich odboja proti poddanskej porobe a zdieraniu. Na záver – vatra (symbol slobodného života) dohára, družina sa dozvedá o lapení Jánošíka a uvedomuje si svoj koniec.
 - 2. spev – Zlapanie Jánošíka (zrada).
 - 3. spev – Opis čierneho mesta – tyrana, ktorý ho väzní. Za Jánošíkom prichádza v podobe duše ľudu jeho milá a lúčia sa.
 - 4. spev – Najpochmúrnejší, noc vo väzení, sen Jánošíka o mladosti.
 - 5. spev – Báseň o slobode, Jánošík ospravedlňuje svoje činy tým, že už nemohol vydržať útlak poddaného ľudu.
 - 6. spev – Nádej, že chmáry naveky nezastrú slnko, že túžba po slobode bude večne živá. Jánošík sa pred popravou odmieta modliť za seba, no modlí sa za ľud.
 - 7. spev – Jánošíkova poprava. Smúti nebo i zem. Jánošík sa lúči s rodným krajom a spomína na svoj boj
 - 8. spev – Zobrazuje Slovensko ako zakliatu krajinu. Jánošík sa stáva symbolom slobody a boja proti krivde.
 - 9. spev – Alegorický. Jánošíkova svadba s kráľovnou víl ⇒ nesmrteľnosť
 - črty rôznych žánrov (balada, elégia, hrdinský spev)
 - kontrast medzi tragizmom a heroizmom
- príležitostné básne (60. roky)
- *Vrahom* – báseň proti národnostnému útlaku (rušenie slovenských gymnázií)

Jozef Miloslav Hurban

Ján Kalinčiak

- najvýznamnejší a najkritickejší štúrovský prozaik
- jeho tvorba smerovala k realizmu
- narodil sa v rodine evanjelického kňaza
- vplyv na literárnu tvorbu mala jeho mama
- stal sa členom Spoločnosti česko-slovanskej
- literárne začiatky:
 - písal poéziu, prózu, zaoberal sa literárnou kritikou i prekladmi
 - jeho romantické básne vyjadrujú bojovnosť, túžbu po čine a nemožnosť ho uskutočniť napr. v znárodnenej básni *Bojovník*, ale aj sklamanie v láske v básni *Mária*
 - poviedkár
 - historická povesť *Bozkovci* – z čias Matúša Čáka
- spor so Štúrom – kritizoval jeho ľúbostné city
- pansláv
- vydavateľ literárneho mesačníka *Orol*
- náhrobok – „Hranice života, ale nie lásky.“
- historické povesti – dobro nie vždy víťazí nad zlom – umierajú dobrí i zlí
- predrevolučná tvorba:
 - povesť *Milkov hrob* z čias kráľa Matiaša:
 - Milko sa zrieka svojej lásky, aby zachránil Žilinu, no jeho obeť je márna – umiera aj jeho milá Mária, ktorú zavraždí Vladimír, ktorý nevie, že je to ona a samého ho zabije blesk
 - povesť *Bratova ruka* (o krvnej pomste)
 - romantická povesť *Púť lásky*
 - povesť *Mládenec slovenský* – súvisí so štúrovskými ideálmi – je to jediná povesť, kde hrdina v závere nehynie – povesť je alegóriou na štúrovskú družinu
- Kalinčiak polemizuje s názormi E. Štúra, autor dokazuje, že láska k žene nie je v rozpore s národnými záujmami
- povesť *Knieža liptovské* – spory medzi kráľom a šľachtou; výzva na smrť
- miestnymi povestami sa inšpiroval v povesti *Mních*
- povesť *Svätý Duch* – o zániku liptovskej dediny
- humoristická próza:
 - *Reštavrácia*:

- jediná humoristická próza so šťastným koncom
- námet – obraz kortešačiek (získavanie voličov) pred voľbami a boj dvoch rozvetvených rodín
- konflikty – romantické (láska s prekážkami, prísaha, zrada i súd, boj o moc medzi dvoma rodinami – Potockými a Beseňovskými
- dejová línia:
 - Boj o úrad Vicišpána začína. Dôležitú úlohu v predvolebnom boji zohrávajú peniaze. Obidve strany sa snažia získať voličov pomocou hostín, pijatiky, podplácania. Sily sú približne vyrovnané. Adam Bešeňovský prisľúbi svoju dcéru Aničku chudobnému zemanovi Števkovi Levickému. Matiaš Bešeňovský sa sľubuje na stranu Potockých, ale sľub nedodrží a za porušenie prísahy ho musia potrestať (postavia ho pred fingovaný súd a on od strachu prisľúbi prejsť opäť na stranu Potockých)
 - pomocou intríg Potocký dosiahne víťazstvo a Števkovi sa stáva vicišpánom
 - boj o zemianske hlasy, vyznačujúci sa podvodmi, sa napokon končí kompromisom, svadbou Števkovi s Aničkou
 - využíva frazeologizmy
- literárna kritika:
 - boj proti napodobňovaniu ľudovej slovesnosti a klasicizmu
 - obraňoval romantizmus, diela A. Sládkoviča
 - kritický voči svojej tvorbe